

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Põhikooli mitme aine õpetaja

Kadri Birk

PROBLEEMSELT KÄITUVATE JA MITTEPROBLEEMSELT KÄITUVATE ÕPILASTE
HINNANGUD PARIMA SÕBRA KOHTA

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Läbiv pealkiri: Hinnangud parimale sõbrale

Tartu 2020

Resümee

Probleemselt käituvate ja mitteprobleemselt käituvate õpilaste hinnangud parima sõbra kohta

Magistritöös võrreldi probleemsete ja mitteprobleemsete käitumisega õpilaste hinnanguid parima sõbra kohta neljas aspektis: sõpruse olemus nii käitumuslikes kui ka isiksuse joontega seotud (loomuomastes) terminites; ideaalse ja tegeliku parima sõbra omadused; parima sõbraga kohtumise aeg; parima sõbraga kohtumise asjaolud. Andmete kogumiseks viidi läbi kvantitatiivne uurimus neljas Lõuna- Eesti põhikoolis ($n=188$), kasutades kahte reliaabset ja valideeritud mõõtevahendit: Parima sõbra ootuste küsimustikku ning Tugevuste ja raskuste küsimustikku, kusjuures teine uurimismeetod võimaldas jagada õpilased kaheks grupiks. Parima sõbra ootuste küsimustiku 18 valikvastustega küsimust oli jaotatud 10 alaskaala vahel ja nendele antud vastustest selgus, et probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangutes sõpruse olemuse kohta ilmnemine erinevused kahel alaskaalal: loomumane ühendus ($p<0,05$) ja käitumuslik kiindumus ($p<0,05$). Probleemselt ja mitteprobleemselt käituvad õpilased tähtsustasid nii ideaalse kui tegeliku parima sõbra puhul sarnaseid omadusi sama kõrgelt - eelkõige abistamist ja intiimsust ning positiivseid isiksuseomadusi. Antud töös ei ilmnenu probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangutes erinevusi sõprussuhte kestvuse ja sõprussuhte loomise põhjustes parimate sõprade vahel.

Võtmesõnad: probleemse käitumisega õpilased, mitteprobleemse käitumisega õpilased, ideaalne parim sõber, tegelik parim sõber, Tugevuste ja raskuste küsimustik, Parima sõbra ootuste küsimustik.

Abstract

Problematically and non-problematically behaving students opinions about their best friend

In this Master's thesis were compared problematic and non-problematic students opinions about their best friend considering with four different aspects: the nature of friendship in both behavioral and personality-related (dispositional) terms; qualities of an ideal and actual best friend; time they met their best friend; circumstances of meeting their best friend. A quantitative study was conducted at four South- Estonian elementary schools (n= 188) for collecting data. This study consisted of two reliable and valid measurement tools: the Best Friend Expectation Questionnaires and the Strengths and Difficulties Questionnaire, whereas the second research method allowed the students to divide into two groups. The Best Friend Expectation Questionnaires with 18 multiple choice questions was collected into 10 subscales. The answers revealed differences in students with problematic and non-problematic behaviors assessments of the nature of friendship in two subscales: dispositional association ($p<0.05$) and behavioral affection ($p<0.05$). Students with problematic and non-problematic behaviors valued the same properties of ideal as well as actual friend: above all help and intimacy and positive personality traits. This study did not reveal differences between the opinions of problematic and non-problematic students' evaluations in terms of the duration of the friendship and the reasons for establishing the friendship between best friends.

Key words: Strengths and Difficulties Questionnaire, Best Friend Expectation Questionnaires, students with problematic behavior, students with non-problematic behavior, ideal best friend, actual best friend.

Sisukord

Resümee.....	2
Abstract.....	3
1.Sissejuhatus.....	6
1.1 Sõprussuhe	6
1.2 Sõprussuhte olemus noorukieas	6
1.3 Sõprussuhte loomine ja säilitamine.....	9
1.3.1 Sõprussuhe parima sõbraga	11
1.4 Probleemselt käituvate noorukite sõprussuhted	12
1.5 Eesmärgid, uurimisküsimused ja hüpoteesid	15
2. Metoodika	16
2.1. Valimi moodustamine	16
2.2. Mõõtevahendid.....	16
2.2.1. Tugevuste ja raskuste küsimustik	16
2.2.2. Parima sõbra ootuste küsimustik	16
2.2.3. Avatud küsimused	17
2.3 Protseduur.....	17
2.4. Andmeanalüüs.....	18
3. Tulemused.....	19
3.1. Esimene osa: sõpruse olemus parima sõbraga probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangul	19
3.2. Teine osa: ideaalse ja tegeliku parima sõbra omasused ning parima sõbraga kohtumise aeg ja asjaolud probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangul	21
4. Arutelu	33
4.1. Arutelu.....	33
4.2 Töö väärtus ja piirangud.....	38

5. Kokkuvõte.....	39
Tänu sõnad	40
Autorluse kinnitus	40
Kasutatud kirjandus	41
Lisad.....	48
Lisa 1. Teade lapsevanematele.....	48
Lisa 2. Küsimustik.....	49
Lisa 3. Parima sõbra ootuste küsimustiku probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste keskmiste ja hinnanguskaalade tulemuste võrdlus küsimuste kaupa.	51
Lisa 4. Näide mitteprobleemse käitumisega õpilaste avatud vastuste kodeerimisest ja kategoriseerimisest (hinnang ideaalse parima sõbra kohta).	52
Lisa 5. Näide mitteprobleemse käitumisega õpilaste avatud vastuste kodeerimisest ja kategoriseerimisest (hinnang reaalse parima sõbra kohta).....	54

1. Sissejuhatus

1.1 Sõprussuhe

Inimesed klassifitseerivad suhteid, andes neile nimesid: õed, sõbrad, armastajad, liitlased või konkurendid. Iga nimi kannab eeldusi suhetega seotud mõtete kohta ning emotsioone, mis on suhte aluseks ja näitavad meie ootusi nende isikute suhtes tulevikus. Sarnaselt suhete loomisele on ka teiste seas eksisteerivate suhete äratundmine ja klassifitseerimine kohanduv, kuna see aitab inimesel mõista ja ennustada teiste inimeste käitumist. Sõprussuhted hõlmavad endas ajaliselt eraldatud mitmeid interaktsioone. Need sõltuvad nii inimese mälust suhte kohta kui ka emotsioonidest, mis omakorda on seotud varasemate interaktsioonidega (Seyfarth & Cheney, 2012). Sõprus on vastastikune suhe kahe indiviidi vahel (Parker & Asher, 1993). Sõprus on mitmetahuline sotsiaalne nähtus, mis on sotsialiseerumise lahutamatu osa. Sotsialiseerumisprotsess algab sünnihetkest ja lõpeb surmaga (Rafique & Warris, 2009). Sõprus on inimesele omane suhe ja häired selles suhtes võivad viia terviseprobleemideni ning teiste oluliste suhete (ka teised sõprussuhted) moodustamisel ja säilitamisel tekkivate probleemideni (Brent, Chang, Gariépy, & Platt 2014). Sõprussuhte loomist peetakse sageli paljude eelkooliealiste ja kooliealiste laste jaoks peamiseks arengu eesmärgiks sotsiaalses vallas, et kasvaks sõbralik, viisakas ja teiste tunnete suhtes empaatiline inimene (Healy, 2015). Inimesed kasutavad erinevaid viise ja võimalusi teineteise mõjutamiseks ja seda ka noorukieas. Seetõttu on selge, et sõbrad saavad mõjutada noorukite suhtumist ja käitumisviise (Berndt, 1999).

1.2 Sõprussuhte olemus noorukieas

Laste sotsiaalsed vastastikused mõjud peegelduvad koos veedetud ajas ja nende omavahelises suhtluses. 3. aastased ja 4. aastased lapsed eelistavad teatud lapsi koos tegutsemiseks ja esmakordselt tekib nende sõnavarasse sõna “sõber”. Eelkooliealiste laste sotsiaalsed suhted põhinevad eelkõige tegevusel ja mängul. Ligikaudu 75% eelkooliealistest lastest on seotud vastastikuste sõprussuhetega. Noorukieas tegelevad sõbrad ühiste tegevustega (Hartup & Stevens, 1999).

Igal arenguperioodil on omad ülesanded ja eesmärgid, mille inimene peab saavutama. Noorukiea sõprussuhtes on neid ülesandeid välja toodud neli. Esiteks, noorukid nadivad omaealiste seltskonda, kes osaliselt asendavad noorukitele nende pereliikmeid. Teiseks saab sõpradelt tuge ja nõu, lisaks lähedased suhted tõstavad nooruki enesehinnangut ja

enesekindlust. Kolmandaks võrdlevad noorukid endid eakaaslastega näiteks akadeemilistes ja sportlikes saavutustes. See võib viia rivaalitseamiseni, mis omakorda mõjutab noorukite käitumist ja eneseteadvust. Neljandaks, noorukite ideed ja valikud elus tekivad sõpradega suheldes (Berndt, 1999).

Varane noorukiiga (tüdrukud vanuses 10–13 ja poisid vanuses 12–15) on aeg, mida iseloomustab erinevate arenguülesannete lahendamine, eakaaslaste poolse heakskiidu saavutamine ja emotsionaalne labiilsus (Whitmire, 2000). Varases noorukieas võib sõprade sarnasus hõlbustada romantiliste lähisuhete loomist. Sõprade omavaheline sarnasus võib peegeldada ka selles vanuses inimestevaheliste erinevuste talumatust. Varases noorukieas mõjutab sõprade valikut sarnaste huvide ja iseloomujoonte olemasolu (Berndt, 1982). Keskmise noorukiea ajal (tüdrukud vanuses 13–16 aastat ja poisid vanuses 14–17aastat), kus noorukid tunnevad suurt huvi oma keha vastu, muutub nende mõtlemine abstraktsemaks ja idealistlikumaks ja mina-otsinguid kuvatakse riietumisstiilides, soengutes, slängis. Hilises noorukieas (alates 16 või 17 eluaastast 20ndate alguseni või keskpäigani) suureneb mugavustunne oma keha arenguga ja küpsusastmega, sõprade ja perekonna poolne sotsiaalne tugi, toimetulekuoskused ja võime iseseivalt otsuseid vastu võtta (Whitmire, 2000). 14–15-aastased noorukid ootavad oma sõpradelt midagi muud kui poisid ja tüdrukud, kes on 17–18-aastased. Põhikooli 8. klassi õpilased ootavad oma sõpradelt ennekõike abi ja tuge; nad hindavad kõrgelt sarnasust, eriti huvide sarnasust ja imetlust (Niebrzydowski, 1995). Sõpradel võivad olla ühised huvid või mitte, kuid tähtis on see tunne, et keegi toetab oma sõpra ning saab vastastikuse toe osaliseks. Sõprust kirjeldatakse kui vastastikkust suhet – sõprus hõlmab sotsiaalset andmist ja saamist (Hartup & Stevens, 1999).

Sõprussuhte arengul tuuakse välja neli taset. Esiteks, sõprussuhteid säilitatakse vastastikusel põhimõttel. Teiseks, sõprussuhteid tõlgendatakse mõlema osapoole vastastikuse suhtumisena. Mõistetakse koostöö vajalikkust kummagi osapoole huvides. Suhted on siiski haprad; konkreetsete negatiivsete juhtumite korral lõpevad sõprussuhted lihtsalt, kuid sama kergesti saab neid ka taastada. Kolmandaks, suhteid nähakse vastastikuste süsteemidena, neil on aja jooksul püsivus; suhte tugevus on osaliselt selle ajalise komponendi funktsioon ja osaliselt mõlema poole ühiste huvide funktsioon. Neljandaks, tekivad lähedased sõprussuhted, mis on kvalitatiivselt eristatavad; intiimsed suhted arenevad 3. taseme ühistest huvidest sügavama psühholoogilise tähenduseni (Selman, 1975).

Noorukid suhtlevad eakaaslastega eelkõige koolis, huviringides, trennides ja ka nt töökohal, mida tehakse kooli kõrvalt. Nad tunnevad ennast nendes keskkondades mugavamalt, kui neil on hea läbisaamine eakaaslastega ja on kujunenud välja parimad sõbrad. Sõprussuhete moodustumise aluseks on võimalus teise inimesega suhelda. Tõenäolised sõprussuhted moodustuvad nt naabrite, klassikaaslaste ja trennikaaslaste vahel, kes on pidevalt üksteisega koos (Berndt, 1999). Eakaaslased peavad üksteisega kontaktis olema, et sõprussuhted alguse saaksid. Noored saavad sõpradeks eakaaslastega, kellega nad sageli klassiruumis, naabruses, spordimeeskonnas või muus rühmades viibivad (Bukowski, Buhrmester, & Underwood, 2011). Sõprussuhted pole kõik ühesugused. Mõnda iseloomustab lähedus ja sotsiaalne tugi, teisi konfliktid ja vaidlused. Mõned sõbrad tegelevad paljude erinevate tegevustega, teised jagavad kitsamaid huvisid. Mõned sõprussuhted on stabiilsed, teised mitte (Hartup & Stevens, 1999). Sõprussuhete loomine on kriitilise tähtsusega noorukite elus, kuna see määrab ära nende koha sotsiaalses maailmas. Samuti on sõbrad tähtsad nooruki enesearengule ja seeläbi nende iseloomu kujunemisele (Berndt, 1999).

Sõbrad on inimesed, kes jagavad elu viisil, mis on palju enam kui lihtsalt võõraste juhuslik kohtumine; sõbrad on inimesed, kellega püüame kontakti säilitada ja kellega tunneme emotsionaalset sidet (Dunbar, 2018). Dopplinger'i (2014) uurimuses küsiti sõpruse määratluse kohta, mille peale vastasid selles uuringus osalenud põhikooliealised õpilased järgmiselt: „Sõber on keegi, kes on viisakas ja ei karju ega ütle halvasti. Saan oma sõbralt asju laenata, sõber kutsub mind mängima ja mina teda. Mul on oma sõbraga väga lõbus ja kui ma olen sõbra juures, pole meil igav.“ Noorukiea keskmistel aastatel valitakse parimaid sõpru aina uuesti, seda läbi aktiivsete tegevuste ja koostöö, ühiste tegevuste kaudu (Epstein, 1983). Vastastikuseid sõprussuhteid peetakse sageli ainsateks tõelisteks sõprussuheteks (Bowker, 2004). Parimate sõprade sõprussuhete negatiivsed aspektid võivad soodustada sotsiaalset ärevust, kuna konflikt parima sõbraga või sõbrast eemaldumine võib suurendada ebamugavustunnet ja tekitada muret vastastikuste hinnangute pärast (La Greca & Harrison, 2005). Tunne ja teadmine, et sõber vajab sind, kui sa oled kaugel või kui sõber märkab sinu tundeid või kui sõber vajab abi (olgu emotsionaalset või füüsilist) näitab, et sõber on hooliv ja et sa oled sõbra jaoks oluline. See julgustab ja motiveerib inimesi rohkem sõbraga aega veetma, suhtlema sõbraga avatult või küsida nõu ja abi erinevate elusündmuste kohta. Teisisõnu, sõpruse tähtsustamine võib soodustada inimestel positiivsete tunnete tekkimist sõprussuhetes, mis omakorda mõjutavad õnnetunnet (Demir, Özen, Dogan, Bilyk & Tyrell, 2011).

Enamikul lastel on vähemalt üks sõber ja paljudel lastel on lähedaste sõprade rühm või võrgustik (Rubin et al., 2008). Noorukid muutuvad sõprade valimisel valivamaks, kui saavad rohkem teada enda, teiste kohta ja selle kohta, mida nad võivad sõprusest/sõpradest oodata ja sellele/sõbrale anda. Noorukid veedavad aega laiemas, mitmekesisemas tutvusringkonnas ning kohtuvad ja suhtlevad paljude eakaaslastega. Suurem selektiivsus ja laiemad sõpruskonnad mõjutavad valikuprotsessi, piirates parimate sõprade arvu ning laiendades teiste sõprade ja tuttavate arvu. Parimate sõprade arv võib väheneda, kui noorukid saavad lähedaseks mõne sõbraga; samal ajal võib sõprade ja tuttavate arv suureneda, kuna noorukid loovad sotsiaalseid kontakte laiemates piirides (Epstein, 1983).

Eakaaslaste poolne aktsepteerimine hõlmab endas meeldimist enamikule eakaaslastele ja mittemeeldimist mõnede, aga eakaaslaste poolne tõrjumine kujutab endast vastupidist olukorda, kus nooruk ei meeldi enamikule eakaaslastest (Parker & Asher, 1993). Positiivsed kogemused sõpradega - nagu sügav intiimsus ja hea suhe kaaslasega, näitavad noorukile, et ta on parima sõbra jaoks tähtis (Demir et al., 2011). Sõprus hõlmab erinevaid suhtekogemusi, alates aja veetmisest seoses paljude erinevate tegevustega, saladuste jagamist, üksteisele abi ja nõuannetega toeks olemist kuni lahenduse leidmiseni ning väiksemate või suuremate saavutuste tähistamiseni (Demir & Şimşek, 2012).

Sõpruse ülesehitamine võtab aega: uuritakse üksteise iseloomu, maitseid, meeldimisi, mittemeeldimisi, arvamusi jne (Healy, 2015). Sõbrad peaksid olema üksteisega suheldes autentsed, eranditult vabad ning võttes vastutuse suhete kvaliteeti hoida. Sõprussuhted on vajalikud ning tähtsaks peetakse sotsiaalset tuge (sõbrad peaksid üksteist aitama, mis on osa olulisest kaasaegsest sõpruse narratiivist). Sõprus ei põhine sõpradevaheliste sidemete kasulikkusel. Ressursside vahetamine on sõpruse tulemus, mitte nende lõppeesmärk. Kõik need tunnused muudavad sõprussuhted nõudlikeks suheteks, neid on keeruline hallata (Policarpo, 2015).

1.3 Sõprussuhte loomine ja säilitamine

Kuna inividid tunnevad üksteist, siis iga interaktsiooni olemust ja kulgu mõjutavad inividide omavahelised interaktsioonid minevikus, nende ootused interaktsioonide kohta tulevikus. Läheduse määra suhetes määrab inividide vastastikmõju sagedus ja tugevus, samuti ka mõju mitmekesisus erinevate tegevustega ja aeg, mille jooksul suhe on kestnud (Rubin, Bukowski, Parker & Bowker, 2008). Sõprussuhete loomine eakaaslastega on lapse- ja noorukieas tähtsaks arenguliseks ülesandeks (Poulin & Chan, 2010). Kogemused eakaaslastega sotsiaalses vallas on laste jaoks olulise arengukontekstiga, kus nad omandavad

laia valiku käitumisakte, oskusi ning hoiakuid, mis mõjutavad nende kohanemist eluea jooksul (Rubin, et al., 2008). Lähedaste sõprussuhete arenemiseks noorukieas võib kuluda kolm kuni neli kuud. Neli kuud pärast võimalike parimate sõpradega kohtumist areneb vähe uusi sõprussuhteid (Saramaki et al., 2014). Sõpradest eakaaslastel on tavaliselt samad tunnid. Nad sõidavad koos kooli ja koju või elavad samas naabruskonnas. Samuti on sarnased nende huvitegevused ja akadeemiline võimekus. Need sarnasused hoiavad sõprussuhteid koos (Berndt, 1999). Mõned noorukid, kellel puuduvad koolisisesed vastastikused sõprussuhted võivad omada sõprussidemed eakaaslastega, kes käivad teistes koolides, elavad nende naabruskonnas või kohtutakse nendega regulaarselt väljaspool kooli toimuvates tegevustes (Rubin et al., 2008).

Sotsialiseerumisprotsessi kaudu õpib laps, kuidas käituda eakaaslaste rühmas, õpib reegleid järgima, õpib hakkama saama võidu, lüüasaamisega. Suhtlemine eakaaslastega loob endast pildi, aitab omandada sotsiaalsed oskused - abistama, jagama ja koostööd tegema (Grljušić & Kolak, 2018). Sõprussuhete loomiseks noorukieas on vaja paljude omaduste arendamist suhetes, näiteks usaldus, intiimsus, armastus, sallivus ja kiindumus. Vastastikuste suhete arendamine vajab aega ja võimalusi, et kujuneda tõeliseks sõpruseks (Healy, 2015). Lisaks intiimsusele on sõprussuhetes tähtsal kohal prosotsiaalne käitumine, mis hõlmab teineteise aitamist, lohutamist, toetamist. Tähtsal kohal on ka sõbra enesehinnangu tõstmine talle komplimente tehes, tunnustades ta saavutusi ja julgustades saama paremaks asjades, mis on talle südamelähedased. Prosotsiaalne käitumine on tähtis selge identiteedi kujundamiseks (Berndt, 1999). Kvaliteetsed sõprussuhted iseloomustavad prosotsiaalse käitumise, intiimsuse ja positiivsete omaduste kõrge tase ning konfliktide, rivaalitsemissel ja negatiivsete tunnete madal tase (Berndt, 2002). See, kas kellelgi on sõpru või mitte, oleneb peamiselt kahest asjaolust noorukieas: esiteks nõuab sõprussuhte loomine ja hoidmine häid sotsiaalseid oskusi ja sõprade omamine on hea sotsiaalse kohanemise näitaja. Teiseks, sõprussuhte loomine ja hoidmine eeldab, et inimene oleks orienteeritud nii iseendale kui sõpradele. Sõprussuhe õhutab sotsiaalseid oskusi ja heaolu, mis omakorda suurendab sõprade saamise ja hoidmise tõenäosust (Hartup & Stevens, 1997). Noorukitel on sõprade suhtes teatud ootused, mis tähendab seda, et avatakse end teatud tüüpi emotsionaalseks haavatavuseks sõprussuhetes olles. Sõbrad pole alati täiuslikud ja aja jooksul on tõenäoline, et isegi parimad sõbrad ei täida üksteise ootusi (MacEvoy & Asher, 2012). Konfliktide lahendamise oskused on vajalikud ka harmoonilise suhte loomiseks sõprade vahel mõistmaks teisi inimesi ja ühiskonda (Berndt, 1999).

Positiivsed sõprussuhted mõjutavad peamiselt eakaaslaste edukust sotsiaalses maailmas. Head sõprussuhted võivad parandada laste nägemust klassikaaslastest ja klassikaaslaste arvamust nende suhtes. Paar head sõprussuhet võivad lapsel aidata luua positiivseid kontakte mitmete teise klassikaaslasega. Erinevate heade sõprussuhete positiivsete tunnuste hulgas on eristatud prosotsiaalset käitumist, enesehinnangu tõstmise tuge, intiimsust, lojaalsust (Berndt, 2002).

Mõned sõbrad omavad positiivset mõju, teised mitte, sõltuvalt probleemkäitumisest. Paljudel noorukitel on mitu sõpra, kes on kaasatud nende eakaaslaste võrgustikku (Hiatt, Laursen, Stattin & Kerr, 2017). Sama akadeemilise võimekusega õpilastel on rohkem võimalusi omavaheliseks suhtluseks. Sageli on neil ka ühised huvialad. Neil on sarnane arusaam valikute langetamises (nt kas veeta nädalavahetus kooliprojekti tehes või kaubamajas hängides) (Berndt, 1999). Kõrge kvaliteediga sõprussuhted hõlmavad endas positiivseid tunnuseid (nt intiimsus, eneseväljendamine, prosotsiaalne käitumine, enesehinnangu tugi) ja negatiivseid tunnuseid (nt konfliktid, domineerimiskatsed, võistlus). Sõbrad, kes sageli üksteisega konfliktides kokku puutuvad või kes püüavad tihti üksteise üle domineerida, võivad kogeda negatiivseid sotsiaalse käitumiste mustreid eakaaslaste hulgas (Berndt, 2002).

1.3.1 Sõprussuhe parima sõbraga

Parimad sõbrad räägivad üksteisele kõike või avaldavad üksteisele oma isiklikke mõtteid ja tundeid. Selline personaalne eneseavamine on intiimse sõprussuhte tunnuseks (Berndt, 2002). Intiimsus hõlmab endas eneseavamist. Noorukid saavad parimale sõbrale rääkida oma saladusi ning probleeme. Intiimsus hõlmab endas ka usaldust. Noorukid ei pea üksteisele saladusi rääkides muretsema, et nende usaldust reedetakse. Intiimsus hõlmab endas ka mõistmist ning emotsionaalset tuge. Nooruk teab, et nende parim sõber saab aru, mida ta tunneb ning annab nõu probleemide lahendamiseks. Sellised jutuajamised võivad olla kriitilised kujundamaks nooruki identiteeti, vormimaks uskumusi ühiskonnast ja aitamaks mõista paremini sotsiaalset maailma (Berndt, 1999). Noorukid täheldasid ka, et sõbrad võitlevad üksteise eest, olles lojaalsed teineteisele (Berndt, 2002). Huumorit, ausust, lahkust ja õiglust hinnati noorukieas sõbra puhul ihaldusväärseimaks ja kõige olulisemaks. Lisaks peeti hea sõbra puhul oluliseks omaduseks ka tänutunnet, meeskonnatööd, armastust, andestust, sotsiaalset intelligentsust, vaprust ja loovust (Wagner, 2019).

Suhted eakaaslastega on ainulaadsed, sest mõlemad suhtes osalejad on võrdse staatusega (Hoza, 2007). Hea sõprussuhe aitab noorukitel kohaneda elusituatsioonidega, mis võivad olla

keerulised. Sõprussuhe pakub psühholoogilist ja füüsilist tuge, et silmitsi seista raskete olukordadega (Obiunu, 2015). Positiivsed kogemused sõpradega võivad edendada sõprussuhete kvaliteeti ja lähedustunnet, mis võib omakorda suurendada sõbra suhtes tajutavat asjatundlikkust (Demir et al., 2011). Sõprussuhet määratletakse lähtuvalt suhete kvaliteedist ja mustrist üksikisikute omavahelise interaktsioonina (Hinde, 1976). Noorukitel, kes omavad häid sõprussuhteid, võivad tekkida sõprade suhtes suured ootused, sest varasemad sõpruse kogemused on neile õpetanud, et sõpradele saab oma vajaduste rahuldamisel tugineda (MacEvoy, Papadakis, Fedigan & Ash, 2016). Sõpruse eeliseks on see, et see rahuldab inimese sotsiaalseid vajadusi, samas võib sõprade mõjutusel tekkida või kinnistuda ka halbu harjumusi (Bukowski et al., 2011).

1.4 Probleemselt käituvate noorukite sõprussuhted

Probleemide tüübid võivad lapse vanusest sõltuvalt erineda ning need võivad hõlmata mitmesuguseid probleemide liike, nagu näiteks käitumisprobleemid, ärevus, depressioon ja uimastite tarvitamine, mis on laste ja noorukite vaimse tervise hulgas kõige levinumad probleemid. Näiteks võib indiviidi soovide ja ühiskondlike nõudmiste mittevastavus väljenduda käitumisprobleemidena nii väikelapseas, opositsioonilise käitumisena koolieelses eas. Koolieas võivad eelpoolmainitud kõrvalekalded süveneda käitumishäireteks ja noorukieas võivad viia kuritegeliku käitumiseni, narkootikumide tarvitamiseni (Magai, Malik & Koot, 2018). Noorukiealistel poistel ja tüdrukutel on teatud erinevused sotsiaalsete vajaduste rahuldamise osas. See võib omakorda selgitada poiste ja tüdrukute vahelist erinevust, kus ainult tütarlapsed omamata lähedasi sõprussuhteid eakaaslastega, omasid sotsiaalsete probleemide puhul kõrgemat skoori võrreldes poistega (Kapi, Veltsista, Kavadia, Lekea & Bakoula, 2007).

Claes & Simard (1992) uurimuses selgus, et uimastite kasutamise sagedus erineb märgatavalt probleemsete ja mitteprobleemsete noorukite hulgas, olles vastavalt 6% mitteprobleemselt käituvate noorukite puhul ja 72% probleemselt käituvate noorukite seas. Lisaks sellele oli selge erinevus ka seaduserikkumistes – 52% probleemselt käituvaid noori rikkus seadust samas kui vaid 3% mitteprobleemseid noorukeid osales kuritegelikes tegevustes.

Käitumisprobleeme ja lähedaste sõprade uimastitarbimist seostati noorukite suurenenud uimastitarbimisega, samas kui keeldumine ja enesekehtestamine olid seotud tubakatoodete, alkoholi ja marihuaana madalama tarbimisega. Uimastite tarbimine oli vahendav faktor käitumisprobleemide ja alkoholitarbimisprobleemide vahel, nii et käitumisprobleemid olid

seotud ainult alkoholitarbimisprobleemide suurema riskiga seda tarvitavate sõprade olemasolul (Glaser, Shelton & van der Bree, 2010).

Probleemselt käituvate noorukite vahelised sõprussuhted on tavaliselt lühema kestvusega ja lõpevad tihti lahkkelide, kibestumisega. Mida antisotsiaalsemad noored on, seda enam on sõprussuhtes vastastikust sundimist ja tajutavaid lahkkelisid. Nagu lapsepõlves iseloomustab ka antisotsiaalsete noorte noorukiea omavahelisi suhteid ja ka suhteid vanematega sotsiaalsete oskuste puudumine ja sunniviisilised suhted teistega. Antisotsiaalse noore puhul tõstab lähedaste sõprade vaheliste positiivsete suhteomaduste puudumine antisotsiaalse käitumise riski veelgi (Poulin et al., 1999, viidatud Reid, Patterson, & Snyder, 2002 j).

Kõrgete akadeemiliste saavutustega noored ja need, kes olid orienteeritud saavutustele, olid tõenäolisemalt parimad sõbrad; agressiivsed noorukid saavad tõenäolisemalt agressiivsete eakaaslastega parimateks sõpradeks; häbelikud lapsed saavad tõenäolisemalt häbelike noorukitega parimateks sõpradeks (Rubin et al., 2008). Sõpradepoolsel mõjutusel on tähtis koht nii igapäevaste otsuste langetamisel, kui ka tähtsamates küsimustes, mis omakorda mõjutavad noorukite vaimset tervist ja sellest tulenevalt nende elu tervikuna (Berndt, 1999). Isegi parimate sõprade vahelised sõprussuhted võivad omada negatiivseid tagajärgi. Enamik lapsi tunnistab, et parimatel sõpradel on mõnikord konflikte. Näiteks ütlevad lapsed, et nende sõbrad üritavad neid muuta või nende üle domineerida (Berndt, 2002). Uuringud on näidanud, et umbes 15-20 protsenti lastest ja noorukitest on sõpradeta. Osa lastest on püsivalt sõpradeta; on leitud, et 15% noorukitest on püsivalt (vähemalt 6 kuud) sõpradeta. Lapsed, kes on kaotanud parima sõbra ei pruugi suuta hiljem "kaotatud" sõprust "uue" sõbraga asendada (Wojlawowicz Bowker et al., 2006). Noorukite sotsiaalses arengus on kriitiline periood, mis toimub umbes 8. klassis, kus samasooliste ja vastassoo esindajate sõprussuhted on olulised antisotsiaalse käitumise ennustajad varajases noorukieas. Tüdrukud on eriti vastuvõtlikud vastassoo esindajate vaheliste sõprussuhete negatiivsetele mõjudele ülemineku ajal varasest noorukieast hilisesse noorukiikka (Arndorfer & Stormshak, 2008). Parker'i ja Asher'i (1993) poolt läbi viidud uurimus näitas, et kainikuealiste sõprusega kohanemine mõjutas nende üksildustunnet ja eakaaslaste aktsepteerimist. Seda toetas kaks leidu. Esiteks, õpilased, kellel puudus parim sõber, olid rohkem üksildased, kui õpilased, kellel oli parim sõber (olenemata nende aktsepteeritusest eakaaslaste seas). Teiseks, sõpruse kvaliteet ja aktsepteerimatus eakaaslaste seas ennustasid ette üksildust. Need tulemused näitavad, et laste üksilduse tunded võivad tuleneda mitmest allikast, mis koos võivad kahjustada laste heaolu. Õpilased, keda

aktsepteeritakse eakaaslaste poolt vähe ja kellel puuduvad sõbrad, vajavad rohkem tähelepanu.

Lapsed, kelle sõpruskonnad õppeaasta jooksul lagunesid ilma uute sõprussuhete loomisega, kogesid õppeaasta algusest alates sagedasemaid käitumis- ja sotsiaalseid probleeme (Wojslawowicz Bowker et al., 2006). Parima sõbra puudumine, olgu see siis antud ajahetkel või pikaajaliselt, võib kaasa tuua arvukalt riske (Rubin, et al., 2008). Sõprussuhete lõppemine võib avaldada laste sotsiaalsetele suhetele tõsist mõju. Sõprussuhete katkemist on seostatud depressiooni, üksilduse, süü ja viha tunnetega (Laursen, Hartup & Koplas, 1996). Uuringust (Fite jt, 2012) nähtub, et negatiivsete elusündmuste, naabrusprobleemide ja tajutud parima sõbra poolse kuritegeliku käitumise on negatiivne mõju nooruki poolt sooritatud kuritegevusele. Selgus, et parima sõbra kuritegelik käitumine oli riskitegur, mis on kõige tugevamalt seotud kuritegevusega noorukieas. Nooruki sõprade järjepidev häiriv käitumine klassiruumis mõjutab nooruki käitumist - nad käituvad häirivalt ja satuvad sagedamini probleemidesse, kui niimoodi käituvad ka nende sõbrad (Berndt & Keefe, 1995). Erinevad sõbrad mõjutavad kiusamiskäitumise tagajärgi erineval viisil. Sõpradel, kes on sotsiaalselt kompetentsed, eakaaslaste seas populaarsed ja kõrge enesehinnanguga, omavad teistsugust mõju kui sõbrad, kes on sotsiaalselt mittekompetentsed (Schwartz, Pettit, Dodge & Bates, 2000). Kõrge enesehinnanguga, populaarsed, intelligentsed ja sportlikud noored omavad tavaliselt rohkem mõju kaaslastele olles pigem liidrid, mitte kaasaminejad (Berndt, 1999).

Aktiivsus- ja tähelepanu häirega (ATH) laps saab luua kõrgekvaliteedilisi, stabiilseid sõprussuhteid eakaaslastega, mis on kaitsefaktoriks hilisema psühhopatoloogia arengutrajektoori kujunemisega seoses. Kõrge kvaliteediga sõprussuhe mõjutab ATH-ga lapse arengut positiivses suunas ka siis kui ta jääb eakaaslaste suhtlusgrupis ebapopulaarseks (Mikami, 2010). Lapse- ja noorukieas esinevad suhtlemisraskused eakaaslastega ennustavad tulevasi negatiivseid tulemusi, sealhulgas ainete kuritarvitamist, akadeemilisi raskusi, psühhopatoloogiat ja jätkuvaid sotsiaalseid raskusi. Näiteks ATH-ga lastel on vähem sõpru ja madalama kvaliteediga sõprussuhteid ning neil on suurem tõenäosus ohvriks langeda. Eakaaslastega suhtlemise raskused ja negatiivsed vastastikused mõjud jätkuvad tihti noorukieas (Hoza, 2007).

Lapsed ja noorukid, kellel on ATH, kogevad oluliselt rohkem probleeme igapäevaelu erinevates aspektides, kaasa arvatud pereliikmetega suhtlemine, õppimine, vaba aja veetmine ja suhtlemine eakaaslastega (Soucisse, Maisonneuve & Normand, 2015). Kahel ATH-ga

lapsel võivad olla sarnased huvid ja mängustiilid ja/ning kui mõlemate vanemad saavad teada, kuidas selle diagnoosiga tavaliselt seotud käitumisprobleeme hallata, võib kahe selle diagnoosiga lapse sõprus toimida hästi. Kui aga lapsed julgustavad üksteist osalema antisotsiaalses või destruktiivses käitumises, siis tuleks seda sõprust vältida. Tähtis on ennetavalt tähelepanu pöörata sõbra valikule ja see on eriti oluline ATH-ga noortele, kes ei saa enamikul juhtudest eakaaslastega sõpradeks (Mikami, 2010). Lisaks suhteraskustele eakaaslastega ilmnevad ATH-ga lastel juba alates seitsmeaastaselt probleemid uutes sotsiaalsetes olukordades kohanemisega (Hoza, 2007).

1.5 Eesmärgid, uurimisküsimused ja hüpoteesid

Töö eesmärk on võrrelda probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnanguid parima sõbra kohta neljast aspektist: sõpruse olemus, ideaalse ja tegeliku parima sõbra omadused, parima sõbraga kohtumise aeg ning parima sõbraga kohtumise asjaolud.

Tööle on püstitatud kaks uurimisküsimust ning neli hüpoteesi:

Uurimisküsimus 1: Millised on sarnasused probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangutes parima sõbra kohta seoses sõpruse olemusega (käitumuslik ja loomuomane), parima sõbra omadustega (tegelik ja ideaalne) ning kohtumise aja ja asjaoludega?

Uurimisküsimus 2: Millised on erinevused probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangutes parima sõbra kohta seoses sõpruse olemusega (käitumuslik ja loomuomane), parima sõbra omadustega (tegelik ja ideaalne) ning kohtumise aja ja asjaoludega?

Hüpotees 1: Probleemsed ja mitteprobleemsed õpilased hindavad parima sõbra puhul sama kõrgelt seotust, truudust ning ustavust.

Hüpotees 2: Probleemsed õpilased hindavad parima sõbra puhul sarnaseid huvisid kõrgemalt kui mitteprobleemsed õpilased.

Hüpotees 3: Probleemsed ja mitteprobleemsed õpilased hindavad ideaalse parima sõbra omadusi sama kõrgelt kui omadusi tegeliku parima sõbra puhul.

Hüpotees 4: Probleemsed õpilased hindavad ideaalse parima sõbra puhul usaldust sama kõrgelt kui mitteprobleemsed õpilased.

2. Metoodika

2.1. Valimi moodustamine

Valimiks on Lõuna- Eesti koolid kättesaadavuse alusel. Uuringus osales 188 Valga maakonna 7.- 9. klassi õpilast. Koolid valiti koostöövalmiduse ja kättesaadavuse alusel. Välja jagati 188 ankeeti, millest täidetuna saadi tagasi 186. Vastajatest 50% (n= 94) olid tüdrukud ja 49% (n=92) olid poisid ning 1% jättis soo märkimata (n=2). Küsimustikule vastajate vanus oli vahemikus 13 – 16 eluaastat, keskmine vanus oli $M= 14,3$ aastat ($SD=0,79$). Valimi moodustamisel kasutati klastervalimit, kus uurimuses osalenud õpilaste hulgast identifitseeriti probleemset käituvate õpilaste ja mitteprobleemset käituvate õpilaste grupid.

2.2. Mõõtevahendid

2.2.1. Tugevuste ja raskuste küsimustik

Tugevuste ja raskuste küsimustiku (TRK) abil kaardistatakse käitumisprobleeme. Tegemist on reliaabse ja valiidses skriiningmeetodiga (SDQ, 2012). Antud uurimuses kasutati küsimustiku ühepoolset vormi 11.-17.aastastele õpilastele, mis on eesti keelde adapteeritud (kohandanud: Kastepõld-Tõrs et al., 2006; SDQ, 2012). Tugevuste ja raskuste küsimustik koosneb 25st väitest, kus õpilastel tuleb märkida iga väite kohta, kas ta peab seda valeks, osaliselt õigeks või kindlasti õigeks. Vastuste kodeerimiseks kasutati 3-punktilist Likert-tüüpi hinnanguskaalat: „kindlasti õige“ (andis skoorimisel 2 punkti), „osaliselt õige“ (andis skoorimisel 1 punkti) ja „vale“ (andis skoorimisel 0 punkti). Viis küsimust olid ümberpööratud ja andsid punkte vastavalt „osaliselt õige“ (andis skoorimisel 1 punkti), „kindlasti õige“ (andis skoorimisel 0 punkti) ja „vale“ (andis skoorimisel 2 punkti). Väited jagunesid viiele alaskaalale: emotsionaalsed probleemid, käitumisprobleemid, hüperaktiivsus, probleemid eakaaslastega ja prosotsiaalsus. Igal alaskaalal oli kokku viis väidet. Üldskoori arvutamiseks loeti kokku emotsionaalsete probleemide, käitumisprobleemide, hüperaktiivsuse ning probleemid eakaaslastega skaalade tulemused. Prosotsiaalse skaala tulemust üldskoori hulka ei loetud. Üldskoori arvesse võttes loeti kõrvalekaldeks 20-40 punkti, piiripealseks 16-19 punkti ja normaalseks 0-15 punkti (SDQ Scoring, 2016).

2.2.2. Parima sõbra ootuste küsimustik

Parima sõbra ootuste küsimustik (Best Friend Expectation Questionnaires), on üle võetud ja mugavdatud Ray ja Cohen'i (1996) uurimusest, kus omakorda kasutasid Furman'i ja Bierman'i (1984) poolt välja töötatud küsimustikku, mille kohta on läbi viidud eeluuring

(Näks, 2012) seoses sõpruse olemusega. Küsimustik võimaldab mõõta sõpruse olemust seoses parima sõbraga kahest aspektist – käitumuslik ja loomuomane (isiksuse psühholoogiliste joontega seotud; ingl. keeles dispositional) sõprus, kusjuures käitumuslik ja loomuomane sõprus jaotusid viie valdkonna (tugi, lähedus, intiimsus, ühendus, sarnasus ja kiindumus) alla. Kokku oli küsimustikus 18 küsimust, mis jagunesid 10 alaskaala vahel järgnevalt: käitumuslik tugi (jagamine, aitamine), loomuomane tugi (usaldusväärne, teiste tunnetega arvestav), käitumuslik lähedus (saladuste jagamine, omavaheline suhtlus), loomuomane intiimsus (usaldamine, mõistmine), käitumuslik ühendus (sobivus, seltskond), loomuomane ühendus (seotus, truudus, lojaalsus), käitumuslik sarnasus (ühised tegevused, vastastikune mäng), loomuomane sarnasus (ühised huvid ja uskumused), käitumuslik kiindumus (meeldimine), loomuomane kiindumus (aktsepteerimine, imetlus). Parima sõbra ootuste Küsimustiku 18 väidet jagunesid alaskaalade vahel järgnevalt: käitumuslik tugi – küsimused 18 ja 4; loomuomane tugi – küsimused 6 ja 14; käitumuslik lähedus – küsimused 13 ja 9; loomuomane lähedus – küsimused 11 ja 8; käitumuslik ühendus – küsimus 1; loomuomane ühendus – küsimused 10 ja 5; käitumuslik sarnasus – küsimused 17 ja 7; loomuomane sarnasus – küsimused 16 ja 12; käitumuslik kiindumus – küsimus 2; loomuomane kiindumus – küsimused 15 ja 3 (Furman & Bierman, 1984). Parima sõbra ootuste küsimustik koosneb 18st väitest, millele antakse hinnang 5-punktilisel Likert-tüüpi skaalal: „Ei ole üldse tähtis“; „Ei ole eriti tähtis“; „Ei oska öelda“; „On üsna tähtis“; „On väga tähtis“. Kõrgemad skoorid näitasid kõrgemaid ootusi parima sõbraga sõprussuhte kohta ning kodeeriti vastavalt 1 punkt „Ei ole üldse tähtis“; 2 punkti „Ei ole eriti tähtis“; 3 punkti „Ei oska öelda“; 4 punkti „On üsna tähtis“ ja 5 punkti „On väga tähtis“.

2.2.3. Avatud küsimused

Lahtiseid küsimusi oli kokku viis. Küsimused on koostanud töö autor lähtuvalt uurimistöö teemast. Esimene küsimus kajastas ideaalse parima sõbra puhul tähtsaks peetavaid omadusi (Milline peaks olema sinu parim sõber?). Teine küsimus ootas vastust küsimusele, kas sul on parim sõber. Kolmas küsimus kajastas tegeliku parima sõbra puhul tähtsaks peetavaid omadusi (Mis iseloomustab sinu parimat sõpra?). Neljas küsimus kajastas parima sõbraga kohtumise asjaolusid (Kuna sa parima sõbraga kokku said?) ning viies küsimus aega, kuna sõprussuhe alguse sai (Kuidas sa parima sõbraga kokku said?).

2.3 Protseduur

Uurimuse läbiviimine lepidi kõigepealt kokku kooli juhtkonnaga. Pärast kokkuleppe saavutamist nelja kooliga saadeti lapsevanematele digitaalne nõusoleku teade küsimustikule

vastamise kohta. Õpilasi informeeriti lisaks uurimuse sisust ja olemusest suuliselt kohapeal. Küsimustik viidi läbi õppetunni ajal, paberkandjal, ankeedi said kõik 12-17 aastased õpilased, kes samal päeval koolis viibisid. Uurimuses osalemine oli vabatahtlik ja kõigil osapooltel (sh lapsevanematel) oli õigus uurimuses osalemisest keelduda. Kokku keeldus küsimustikule vastamast 4 õpilast. Andmete kogumiseks viibis uurimistöö läbiviija koolis kohapeal. Vastajatele tagati anonüümsus. Uurimuse läbiviimine toimus veebruaris ja märtsis 2019. aastal. Viidi läbi ka pilootuuring (15 vastajat), mille tulemusena korregeeriti küsimustiku sõnastust ning parandati 2 kirjaviga. Ka nende vastajate tulemused on lõputöös kasutusel.

2.4. Andmeanalüüs

Tugevuste ja raskuste küsimustiku tulemuste põhjal jagati uuritavad üldskoori alusel kahte gruppi: probleemse käitumisega õpilased (vastavalt küsimustiku skoorimisjuhendile kõrge skooriga ja piiripealse skooriga) ning mitteprobleemse käitumisega õpilased. Üldskoori arvutamiseks liidetakse kokku emotsionaalsete probleemide, käitumisprobleemide, hüperaktiivsuse ning probleemid eakaaslastega skaalade tulemused. Üldskoori arvesse võttes loetakse kõrvalekaldeks 20-40 punkti, piiripealseks 16-19 punkti ja normaalseks 0-15 punkti. Tugevuste ja raskuste küsimustiku skoorimiseks kasutati käsitsi kodeerimist (SDQ Scoring, 2016). Ankeet oli ühepoolne ja vastajad nummerdati vastavalt 1-188. Teise uurimismeetodiga kogutud andmed sisestati MS Exceli tabelisse. Gruppide omavaheliseks võrdlemiseks kasutati *hii-ruut* testi ja sõltumatute valimite *t*-testi. Andmeid analüüsiti SPSS programmiga, andmete töötlemiseks kasutati kirjeldavat statistikat. Avatud vastuste puhul kasutati kvantitatiivset sisuanalüüsi. Joonised tehti programmiga MS Excel.

3. Tulemused

Vastajad jagati Tugevuste ja raskuste küsimustiku (TRK) alusel kahte gruppi: probleemse käitumisega õpilased (üldskoor piiripealne või kõrvalekalduv) ja mitteprobleemse käitumisega (üldskoor: normaalne) õpilased (SDQ Scoring, 2016). Probleemse käitumisega õpilasi oli 49, kellest 24 (49%) olid tüdrukud ja 25 (51%) olid poisid, keskmine vanus $M=13,91$, $SD=0,81$. Mitteprobleemse käitumisega gruppi loeti vastajad, kelle TRK skoor oli 15 või vähem. Kokku oli neid õpilasi 139, kellest 69 olid tüdrukud (49%) ja 69 olid poisid (49%), 2% vastajatest jättis soo märkimata. Mitteprobleemsete õpilaste keskmine vanus oli $M=14,41$, $SD=0,74$.

3.1. Esimene osa: sõpruse olemus parima sõbraga probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangul

Uurimistulemuste esimese osa moodustas probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste võrdlemine parima sõbra ootuste küsimustiku 10 alaskaala lõikes (käitumuslik tugi, loomuomane tugi, käitumuslik lähedus, loomuomane intiimsus, käitumuslik ühendus, loomuomane ühendus, käitumuslik sarnasus, loomuomane sarnasus, käitumuslik kiindumus, loomuomane kiindumus). Parima sõbra ootuste küsimustiku 18 valikvastustega küsimust on jaotatud 10 alaskaala vahel. Selles osas oli vastajaid kokku 185, vastamata jättis 3 õpilast. Probleemseid õpilasi oli 49, mitteprobleemseid õpilasi oli kokku 136. Probleemsete õpilaste moodustasid 26% kõigist vastajatest.

Parima sõbra ootuste küsimustiku skaala sisemise reliaabluse arvutamisel leiti Cronbach $\alpha=0,897$, mis näitab, et antud küsimustiku sisemine reliaablus on hea. Võrreldes 10 alaskaala lõikes probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste keskmisi näitajaid (t -test) selgus, et erinevus ilmnes kahel alaskaalal: loomuomane ühendus ($t=1,65$; $p=0,049$) ja käitumuslik kiindumus ($t=1,89$; $p=0,031$). Loomuomane ühendus kajastab sisuliselt seotust, truudust ja ustavust sõprussuhetes. Käitumuslik kiindumus kajastab sõprade üksteisele meeldimist. Võrreldes probleemse ja mitteprobleemse käitumisega õpilaste hinnanguid loomuomasele ühendusele selgus, et mitteprobleemse käitumisega õpilaste hinnangud olid kõrgemad ($M=4,53$, $SD=0,549$) võrreldes probleemse käitumisega õpilastega ($M=4,46$, $SD=0,825$). Kahe grupi hinnangute vahel ilmnes statistiliselt oluline erinevus ($t=1,65$, $p<0,001$). Probleemselt ja mitteprobleemselt käituvaid õpilasi võrreldi ka käitumusliku kiindumuse

osas, kus probleemse käitumisega õpilaste hinnang oli madalam ($M=4,12$, $SD=0,992$) võrreldes mitteprobleemselt käituvate õpilaste hinnangutega ($M=4,40$, $SD=0,762$). Kahe grupi hinnangute vahel ilmnas statistiliselt oluline erinevus ($t=1,89$, $p<0,001$) (Tabel 1).

Tabel 1. Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste keskmised tulemused (M) ja nende võrdlus prima sõbra ootuste küsimustiku 10 alaskaala lõikes.

Alaskaalad	Probleemse käitu- misega õpilased M	SD	Mitte- probleemse käitu - misega õpilased M	SD	t- väärtus	p väärtus
Käitumuslik tugi	3,75	0,885	3,63	0,895	0,22	0,412
Loomuomane tugi	4,19	0,882	4,28	0,617	0,75	0,225
Käitumuslik lähedus	3,68	0,840	3,63	0,761	0,34	0,37
Loomuomane lähedus	4,19	0,776	4,35	0,568	1,56	0,060
Käitumuslik ühendus	3,63	0,621	3,72	0,952	0,53	0,303
Loomuomane ühendus	4,46	0,825	4,53	0,549	1,65	0,049
Käitumuslik sarnasus	3,75	0,791	3,69	0,779	0,50	0,308
Loomuomane sarnasus	3,08	0,953	3,10	0,960	0,16	0,445
Käitumuslik kiindumus	4,12	0,992	4,40	0,762	1,89	0,031
Loomuomane kiindumus	4,15	0,791	4,24	0,621	0,84	0,201

Parima sõbra ootuste küsimustiku tulemused probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste võrdluses andsid küsimuste lõikes neljal juhul võrdluses statistiliselt olulise erinevuse. Nendeks olid küsimused: „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid truud teineteisele ja seisaksid üksteise eest?” ($t=1,87$; $p=0,049$); „Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele?” ($t=1,89$; $p=0,031$); „Kui tähtis on, et parimad sõbrad usaldaksid teineteist?” ($t=1,86$; $p=0,050$); „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteisele ustavad ja jääksid sõpradeks, isegi kui on olnud lahkarvamusi?” ($t=1,98$; $p=0,049$) (Lisa 3).

Küsimused „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid truud teineteisele ja seisaksid üksteise eest?” ja „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteisele ustavad ja jääksid sõpradeks, isegi kui on olnud lahkarvamusi” moodustavad alaskaala loomuomane ühendus. Alaskaala käitumuslik kiindumus koosneb ühest küsimusest: „Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele?”.

3.2. Teine osa: ideaalse ja tegeliku parima sõbra omasused ning parima sõbraga kohtumise aeg ja asjaolud probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangul

Teise osa uurimistulemustest moodustab avatud küsimustele antud vastuste analüüs.

I küsimusele “Milline peaks olema sinu parim sõber?” jättis vastamata 6 õpilast. Kokku oli vastajaid 182, kellest probleemset käituvaid õpilasi oli 46 (25%) ja mitteprobleemset käituvaid õpilasi 136 (75%). Õpilaste vastused kategoriseeriti erinevate mainingute alusel moodustati 12 alakategooriat: (1) abistamine, toetus, hoolivus; (2) sõbralikkus, heatahtlikkus, lahkus; (3) sarnane tegutsemine; (4) sarnased huvid ja mõtted; (5) otsusekindlus; (6) huumorimeel, rõõmsameelsus; (7) ausus; (8) positiivsed omadused (9) mõistmine, aktsepteerimine, ustavus; (10) usaldus; (11) sotsiaalsus ja tahe olla sotsiaalne; (12) parim sõber on kõige tähtsam. Kaheteistkümnest alakategooriast moodustati omakorda 6 suuremat kategooriat: (1) abistamine; (2) sarnasus; (3) positiivsed isiksuse omadused; (4) intiimsus suhetes; (5) sotsiaalne kompetents; (6) positiivne hoiak (Tabel 2). Kodeerimisjuhend esitatud lisas (Lisa 3).

Esimesena võetakse vaatluse alla probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangud parima sõbra omaduste kohta ideaalis. Statistiliselt oluline erinevus (*hii-ruut* test) ilmnas kahes alakategoorias: „sõbralikkus, heatahtlikkus, lahkus“ ($\chi^2=14,41$; $p<0,001$) ja „usaldus“ ($\chi^2=10,72$; $p<0,001$). Probleemsete õpilaste kirjeldused langesid sagedamini alakategooria alla „mõistmine, aktsepteerimine, ustavus“ (21%) ning „abistamine, toetus, hoolivus“ (21%). Kõige vähemsagedasemaks (2%) pidasid probleemset õpilased kahte alakategooriat: „otsusekindlus ning „parim sõber on kõige tähtsam“. Probleemsete õpilaste seas oli kõige sagedamini (21%) esinev alakategooria „abistamine, toetus, hoolivus“, millele järgnes 20% alakategooria „mõistmine, aktsepteerimine, ustavus“. Kõige harvemini (2%) esinesid probleemsete õpilaste seas alakategooriaid „otsusekindlus“ ning „parim sõber on kõige tähtsam“.

Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste seas ilmnas kahes kategoorias statistiliselt oluline erinevus. Nendeks olid “abistamine” ($\chi^2=7,446$; $p<0,05$) ja “sarnasus” ($\chi^2=7,714$; $p<0,05$). Probleemse käitumisega õpilased kirjeldasid oma ideaalset parimat sõpra sagedamini abistavana seoses sõbralikkuse ja heatahtlikkusega võrreldes mitteprobleemsete õpilaste ideaalse sõbra kirjeldustega. Mitteprobleemset õpilased kirjeldasid oma ideaalset parimat sõpra sagedamini endaga sarnasena seoses tegevuste, huvide ja mõtetega võrreldes probleemsete õpilaste ideaalse parima sõbra kirjeldustega.

Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste puhul ilmnas statistiliselt oluline erinevus alakategoorias „usaldus“ ($\chi^2=10,72$; $p<0,05$). Probleemse käitumisega õpilased kirjeldasid ideaalset parimat sõpra usaldusväärsemana kui mitteprobleemseid õpilased (Tabel 2).

Tabel 2. Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnang ideaalse parima sõbra kohta kategooriate ja alakategooriate sagedus (f) ja nende võrdlus.

Kategooria	Alakategooria	Probleemse käitumisega õpilased N=46 Mainingud f (%)	Mitte- probleemse käitumisega õpilased N=136 f (%)	χ^2	p väärtus
Abistamine		50 (35%)	148 (33,5%)	7,446	0,023
	Abistamine, toetus, hoolivus	31 (21%)	92 (21%)	0,110	0,740
	Sõbralikkus, heatahtlikkus,	19 (13%)	56 (12,5%)	14,41	0,001
Sarnasus		13 (8%)	50 (11%)	7,714	0,026
	Sarnane tegutsemine	8 (5%)	35 (8%)	1,074	0,330
	Sarnased huvid ja mõtted	5 (3%)	15 (3%)	1,160	0,284
Positiivsed isiksuse omadused		37 (25%)	106 (24%)		
	Otsusekindlus	3 (2%)	8 (2%)	2,524	0,113
	Huumorimeel, rõõmsameelsus	6 (4%)	18 (4%)	2,389	0,124
	Ausus	16 (11%)	46 (10%)	0,014	0,906
	Positiivsed omadused	12 (8%)	34 (8%)	0,022	0,884
Intiimsus suhetes		41 (28%)	120 (26,5)	4,018	0,098
	Mõistmine, aktsepteerimine, ustavus	31 (21%)	91 (20%)	0,092	0,763
	Usaldus	10 (7%)	29 (6,5%)	10,72	0,015
Sotsiaalne kompetents	Sotsiaalsus,	5 (3%)	15 (3%)	0,331	0,568

	tahe olla sotsiaalne				
Positiivne hoiak	Parim sõber on kõige tähtsam	3 (2%)	9 (2%)	0,425	0,517

II küsimus: „Kas sul on parim sõber“ vastas negatiivselt 49 õpilast, kellest 23 (47%) olid probleemsed õpilased ja 26 (53%) olid mitteprobleemsed õpilased, mistõttu nende vastuseid III küsimuses ei arvestatud.

III küsimus: „Mis iseloomustab sinu hinnangul parimat sõpra? Kokku oli vastajaid 138, kellest probleemselt käituvaid õpilasi oli 26 (19%) ja mitteprobleemselt käituvaid õpilasi 112 (81%). Vastamata jättis 1 õpilane. Saadud mainingute alusel moodustati 12 alakategooriat: (1) abistamine, toetus, hoolivus; (2) sõbralikkus, heatahtlikkus, lahkus; (3) sarnane tegutsemine; (4) sarnased huvid ja mõtted; (5) otsusekindlus; (6) huumorimeel, rõõmsameelsus; (7) ausus; (8) positiivsed omadused (9) mõistmine, aktsepteerimine, ustavus; (10) usaldus; (11) sotsiaalsus ja tahe olla sotsiaalne; (12) parim sõber on kõige tähtsam. Kaheteistkümnest alakategooriast moodustati omakorda 6 suuremat kategooriat: (1) Abistamine; (2) sarnasus; (3) positiivsed isiksuse omadused; (4) intiimsus suhetes; (5) sotsiaalne kompetents; (6) positiivne hoiak (Tabel 3). Kodeerimisjuhend esitatud lisas (Lisa 4).

Statistiliselt oluline erinevus probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste vastuste puhul ilmnes ühes alakategoorias „Sarnased huvid ja mõtted” ($\chi^2=5,492$; $p<0,05$). Probleemse käitumisega õpilased kirjeldasid oma tegelikku parimat sõpra sagedamini endaga sarnasena seoses huvide ja mõtetega võrreldes mitteprobleemsete õpilaste tegeliku parima sõbra kirjeldustega.

Probleemsete õpilaste kirjeldused langesid sagedamini alakategooria alla „abistamine, toetus, hoolivus“ (20,4%) ning „mõistmine, aktsepteerimine, ustavus“ (14%). Kõige vähemsagedaseks (1,3%) pidasid probleemsed õpilased alakategooriat „otsusekindlus“. Mitteprobleemsetel õpilastel esines kõige sagedamini (22,5%) alakategooria „abistamine, toetus, hoolivus“, millele järgnes „mõistmine, aktsepteerimine, ustavus“ (15%). Kõige vähem (2%) esines mitteprobleemsete õpilaste seas alakategooria „parim sõber on kõige tähtsam“ ning „otsusekindlus“. Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste arvamustes reaalse parima sõbra kohta kategooriate vahel statistiliselt olulised erinevused puudusid (Tabel 3).

Tabel 3. *Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnang tegeliku parima sõbra kohta kategooriate ja alakategooriate sagedus (f) ja nende võrdlus.*

Kategooria	Alakategooria	Probleemse käitumisega õpilased N=46 Mainingud f (%)	Mitte- probleemse käitumisega õpilased N=136 f (%)	χ^2	p väärtus
Abistamine		25 (29,3%)	120 (33,5%)	1,038	0,325
	Abistamine, toetus, hoolivus	16 (19%)	75 (21%)	0,007	0,935
	Sõbralikkus, heatahtlikkus,	9 (10,3%)	45 (12,5%)	1,211	0,274
Sarnasus		13 (15%)	38 (10,5%)	1,708	0,195
	Sarnane tegutsemine	5 (6%)	15 (4%)	0,331	0,568
	Sarnased huvid ja mõtted	8 (9%)	23 (6,5%)	5,492	0,019
Positiivsed isiksuse omadused		24 (27%)	101 (27,5%)	2,376	0,095
	Otsusekindlus	1 (1%)	6 (1,5%)	0,050	0,825
	Huumorimeel, rõõmsameelsus	7 (8%)	35 (9,5%)	2,845	0,093
	Ausus	8 (9%)	37 (10%)	0,007	0,934
	Positiivsed omadused	8 (9%)	23 (6,5%)	0,219	0,429

Intiimsus suhetes		19 (21,7%)	74 (20%)	0,851	0,345
	Mõistmine, aktsepteerimine, ustavus	11 (12,7%)	50 (13,5%)	0,031	0,861
	Usaldus	8 (9%)	24 (6,5%)	0,450	0,505
Sotsiaalne kompetents	Sotsiaalsus, tahe olla sotsiaalne	4 (4,5%)	19 (5,5%)	1,453	0,231
Positiivne hoiak	Parim sõber on kõige tähtsam	2 (2,5%)	8 (2%)	2,270	0,134

“Ideaalne” parima sõbra ja “tegeliku” parima sõbra kategooriate võrdlusest selgus, et statistiliselt olulised erinevused puudusid kõigi kategooriate lõikes (Tabel 4).

Tabel 4. *Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste kirjeldus ideaalse ja tegeliku parima sõbra kategooriate võrdlus.*

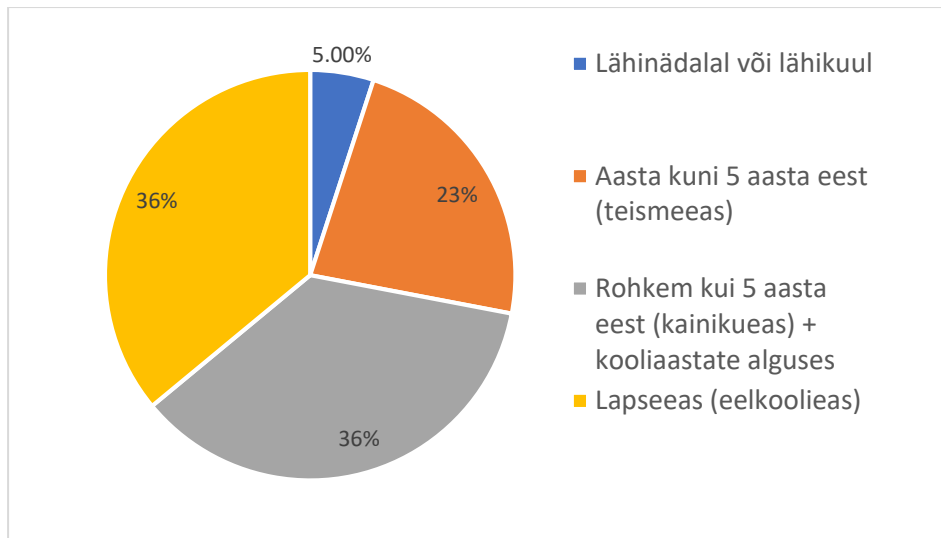
Kategooria	Probleemsed õpilased				Mitteprobleemsed õpilased			
	Ideaalne parim sõber	Tegelik parim sõber	χ^2	p	Ideaalne parim sõber	Tegelik parim sõber	χ^2	p
	<i>f</i> (%)	<i>f</i> (%)			<i>f</i> (%)	<i>f</i> (%)		
Abistamine	50 (33%)	25 (29%)	0,59	0,443	148 (33%)	120 (33%)	0,01	0,929
Sarnasus	13 (9%)	13 (15%)	2,17	0,141	50 (11%)	38 (11%)	0,13	0,717
Positiivsed isiksuse omadused	37 (25%)	24 (27%)	0,23	0,641	106 (24%)	101 (28%)	2,02	0,155
Intiimsus suhetes	41 (28%)	19 (22%)	0,93	0,334	120 (27%)	74 (21%)	1,91	0,168
Sotsiaalne kompetents	5 (3%)	4 (5%)	0,19	0,665	15 (3%)	19 (5%)	1,77	0,183
Positiivne hoiak	3 (2%)	2 (2%)	0,02	0,883	9 (2%)	8 (2%)	0,04	0,834
<i>Kokku (f)</i>	149	87			448	360		

IV küsimuse esimesele küsimusele „Kas sul on parim sõber“ vastas negatiivselt 49 õpilast ehk 26. protsendil kõigist vastajatest puudus parim sõber. Kõikidest vastajatest oli probleemsealt käituvaid õpilasi 46 ja nendest puudus parim sõber 23 õpilasel ehk 50% probleemsealt käituvatest õpilastest. Kõikidest vastajatest oli mitteprobleemsealt käituvaid õpilasi 108 ja nendest puudus parim sõber 26 õpilasel ehk 24% mitteprobleemsealt käituvatest õpilastest. Sellest järeldub, et igal teisel probleemsealt käituval õpilasel puudus parim sõber, samas kui mitteprobleemsealt käituvate õpilaste hulgas puudus parim sõber igal neljandal noorel.

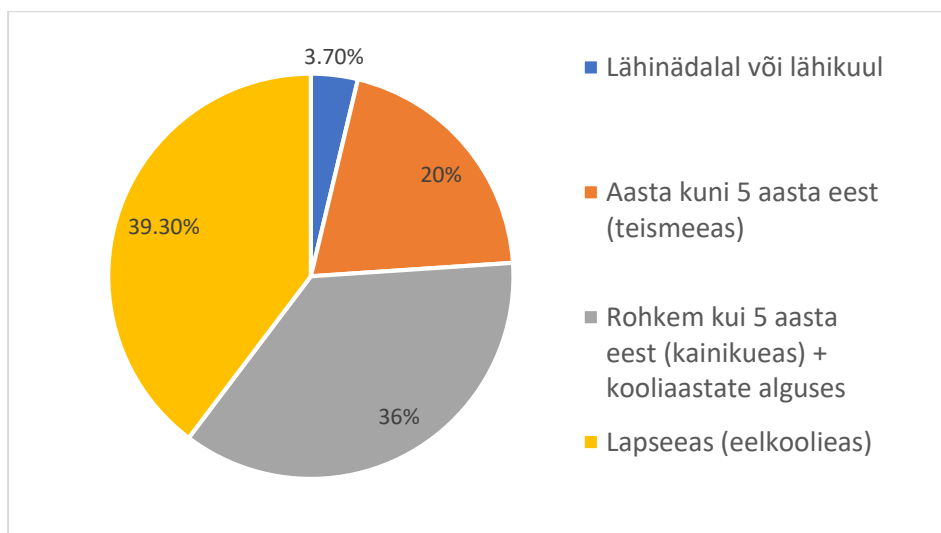
IV küsimusele „Parima sõbraga kohtumise aeg“, oli vastajaid kokku 131, kellest probleemsealt käituvaid õpilasi oli 23 (18%) ja mitteprobleemsealt käituvaid õpilasi 108 (82%). Vastamata jättis 8 õpilast. Antud vastused kategoriseeriti erinevate mainingute alusel ning moodustati 4 kategooriat: (1) lähinädalal või lähikuul; (2) aasta kuni viie aasta eest; (3) rohkem kui viie aasta eest (kainikueas) ja kooliaastate alguses; (4) lapseas (eelkoolieas). Antud uurimuses oli pikima sõprussuhte kestvus 14 aastat ja lühim sõprussuhe formuleeritud vastamisele eelnenud päeval.

Õpilased jagati kahte gruppi: probleemsed õpilased ja mitteprobleemsed õpilased. Statistiliselt olulised erinevused (*hii-ruut test*) probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste tulemuste vahel ei ilmnunud (Tabel 5). Probleemsete õpilaste puhul sai parima sõbraga sõprussuhe kõige sagedamini alguse „lapseas või kooliaastate alguses“ (36% mainingutest), algas kõige harvemini „lähinädalatel või lähikuudel“ (4,5% mainingutest) (Joonis 1). Mitteprobleemsete õpilaste seas (39,3% mainingutest) sai parima sõbraga sõprussuhe niisamuti kõige sagedamini alguse „lapseas või kooliaastate alguses“ kõige harvemini sai sõprussuhe alguse „lähinädalatel või lähikuudel“ (3,7% mainingutest) (Joonis 2).

Joonis 1. *Probleemsete õpilaste parima sõbraga kohtumise aeg: kategooriate protsentuaalne esinemissagedus.*

Joonis 2. Mitteprobleemsete õpilaste parima sõbraga kohtumise aeg: kategooriate protsentuaalne esinemissagedus.

Tabel 5. *Küsimus “Parima sõbraga kohtumise aeg” kategooriate esinemissagedus (f) ja mainingud.*

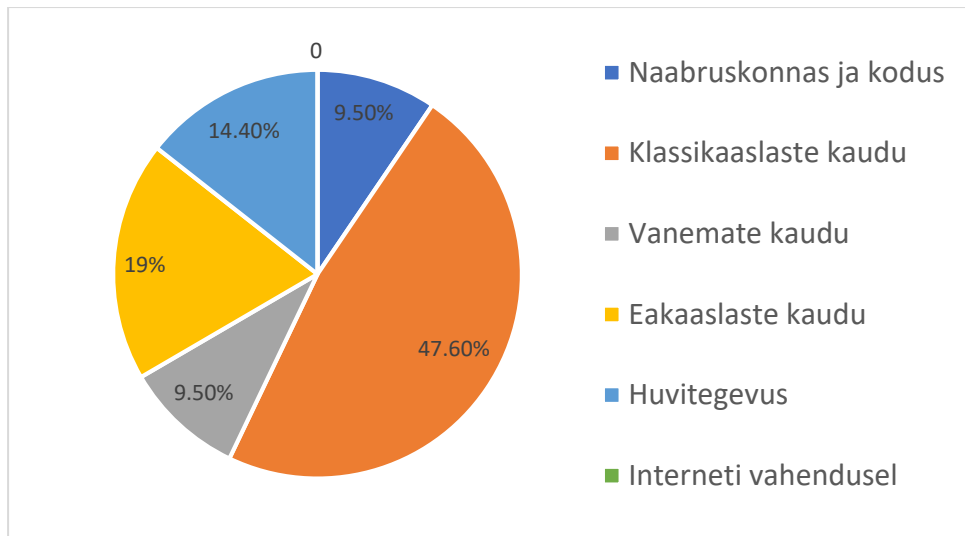
Kategooria	Maining	Probleemse käitumisega õpilased N= 23 mainingud <i>f</i> (%)	Mitte- probleemse käitumisega õpilased N= 108 mainingud <i>f</i> (%)	χ^2	p väärtus
Lähinädalal või lähikuul	Eile Eelmisel nädalal Eelmisel kuul Hiljaaegu	1 (5%)	4 (3,7%)	0,841	0,359
Aasta kuni 5 aasta eest (teismeeas)	Eelmisel aastal Paari aasta eest Aastal 2016 Aastal 2015 Umbes 5 aastat tagasi Kui 5.klassi läksin Mõne aasta eest	5 (23%)	22 (20%)	0,062	0,804
Rohkem kui 5 aasta eest (kainikueas)	6.aastat tagasi 7.aastat tagasi 8.aastat tagasi Kooliaastate alguses Esimestes klassides Esimeses klassis Aastal 2010 Aastal 2009 Kui olime 10-ne aastased	8 (36%)	40 (37%)	3,530	0,060

Lapseeas	Siis kui sündisin	8 (36%)	42 (39,3%)	3,025	0,082
(eelkoolieas)	Lasteaias				
	Väga-väga ammu				
	Väga kaua aega tagasi				
	Enne kooli				
	Lapsepõlves				
	13. aastat tagasi				
	15.aastat tagasi				
Kokku (f)		22	108		

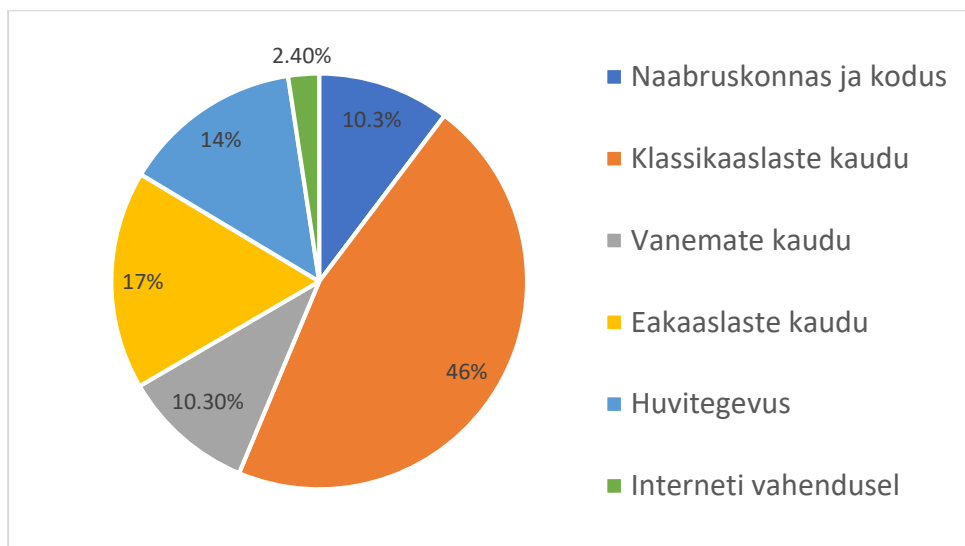
V küsimus “Parima sõbraga kohtumise asjaolud” oli vastajaid kokku 128, kellest probleemse käitumisega õpilasi oli 21 (16%) ja mitteprobleemse käitumisega õpilasi 107 (84%). Vastamata jättis 11 õpilast. Antud vastused kategoriseeriti erinevate mainingute alusel 6 kategooriasse: (1) naabruskonnas ja kodus; (2) klassikaaslaste kaudu; (3) vanemate kaudu; (4) eakaaslaste kaudu; (5) huvitegevus; (6) interneti vahendusel.

Probleemse käitumisega õpilaste seas sai sõprus kõige sagedamini (47,6%) alguse klassikaaslaste kaudu (näiteks pinginaabritena), millele järgnes 19% eakaaslaste abil sõprussuhte loomine. Kõige harvemini sai sõprus alguse internet vahendusel (0%) (Joonis 3). Mitteprobleemsete õpilaste puhul sai sõprus niisamuti kõige sagedamini alguse samuti klassikaaslaste kaudu (46%), millele järgnes (17%) sõprussuhte tekkimine eakaaslaste kaudu. Kõige harvemini (2,4%) sai sõprussuhe alguse internet vahendusel (Joonis 4).

Joonis 3. Probleemse käitumisega õpilaste parima sõbraga kohtumise asjaolud: kategooriate %.

Joonis 4. Mitteprobleemsete õpilaste parima sõbraga kohtumise asjaolud: kategooriate %.

Statistiliselt olulised erinevused (*hii-ruut* test) probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste tulemuste vahel kategooriate lõikes puudusid (Tabel 6).

Tabel 6. Parima sõbraga kohtumise asjaolude keskmiste võrdlus probleemsetel ja mitteprobleemsetel õpilastel.

Kategooria	Maining	Probleemse käitumisega õpilased N=21 Mainingud f (%)	Mitte- probleemse käitumisega õpilased N=107 Mainingud f (%)	χ^2	p väärtus
Kodus, naabrid	Kodus mängides	2 (9,5%)	11 (10,3%)	0,801	0,371
	Olime naabrid				
Klassi- kaaslased (ühes klassis)	Käisime samas klassis	10 (47,6%)	49 (46%)	0,054	0,816
	Koolis				
	Algklassis				
Vanemate kaudu	Meie emad olid head sõbrad	2 (9,5%)	11 (10,3%)	0,801	0,371
	Isad tutvustasid meid üksteisele				
	Läbi vanemate				
Eakaaslaste kaudu	Külajõulupeol	4 (19%)	18 (17%)	0,774	0,379
	Sõpradega korvpalli mängides				
	Läbi teise inimese				
	Ühe sõbra kaudu				
	Läbi klassivenna				
Huvitegevus	Muusikakoolis	3 (14,4%)	15 (14%)	0,001	0,974
	Samas laagris olime				
	Trennis				
	Lauluringis				
Internetis	Internetis suheldes	0	3 (2,4%)	0,642	0,423
Kokku		21	107		

4. Arutelu

4.1. Arutelu

Kõikides vanuserühmades olevad inimesed on mõjutatud nende poolt, kellega neil on lähedased suhted, sealhulgas ka parimate sõprade poolt (Berndt, 1999). Sõprus on inimeste vaheline suhe, kus asjaosalistel on enamasti ühised huvid ja tunded (Obiunu, 2015). Sõprussuhte üheks määrajaks on inimese käitumuslikud aspektid. Inimesed hindavad sõprussuhtes konkreetseid aspekte, mis väljenduvad enese avamises üksteisele, seltskondlikkuses, igapäevases abistamises ja tegevuslikus aktiivsuses. Kõrgelt hinnatakse ka lojaalsust, usaldusväärsust ja samade huvide olemasolu (Adams, Blieszner & De Vries, 2000), mis moodustab sõpruse olemuse seoses isiksuse psühholoogiliste joontega. Antud uurimus kajastab probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnanguid parima sõbra kohta neljas aspektis: sõpruse olemus nii käitumuslikes kui ka isiksuse joontega seotud (loomuomastes) terminites, ideaalse ja tegeliku parima sõbra omadused, parima sõbraga kohtumise aeg, parima sõbraga kohtumise asjaolud.

Vaadates Parima sõbra ootuste küsimustikuga saadud tulemusi sõpruse olemuse kohta seoses parima sõbraga, ilmnes keskmiste tulemuste võrdluses probleemset ja mitteprobleemset käituvate õpilaste arvamustes küsimuste lõikes vähe erinevusi. Kaheksateistkümnest küsimusest esines kuue puhul erinevusi. Nendeks olid: „Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele“; „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid truud teineteisele ja seisaksid üksteise eest“; „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteisele ustavad ja jääksid sõpradeks, isegi kui on olnud lahkarvamusi“; „Kui tähtis on, et parimad sõbrad usaldaksid teineteist“. Küsimus „Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele“ moodustab alaskaala käitumuslik kiindumus, mis kajastab üksteisele meeldimist.

Hüpotees 1: Probleemset ja mitteprobleemset õpilased peavad parima sõbra puhul sama tähtsaks seotust, truudust ning ustavust.

Alaskaala loomuomane ühendus kajastab sisuliselt seotust, truudust ning ustavust sõprussuhtes ja koosnes kahest küsimusest: „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid truud teineteisele ja seisaksid üksteise eest?“ ja „Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteisele ustavad ja jääksid sõpradeks, isegi kui on olnud lahkarvamusi“. Antud hüpotees ei leidnud kinnitust. Probleemse ja mitteprobleemse käitumisega õpilaste hinnangute võrdluses loomuomasele ühendusele selgus, et mitteprobleemse käitumisega õpilaste hinnangud olid kõrgemad võrreldes probleemse käitumisega õpilaste hinnangutega. Noorukid vajavad sõpru, kes neid toetaksid nt erimeelsustes eakaaslastega teistest gruppidest, kaitseksid

neid, oleksid truud ega räägiks sõpru taga (Berndt, 1999). Noorukieas on truudus sõprussuhetes ääretult vajalik ning tähtis. 10- kuni 12-aastased õpilastel pole veel sellist sõpruse kontseptsiooni, mis sisaldaks lojaalsusreeglit. Noorukitel esinevad sõprussuhetes kohustused (hoida sõbra saladusi, et teda kaitsta ja tema eest hoolitseda) (Valtin & Watson, 2001). González ja Schneider (2004) leidsid, et parimate sõprade hulgas on lojaalsus ja omaksvõtt tähtsad. Vaenulikkus probleemsete noorukite sõprussuhetes oli seotud kõrgema kuritegevuse tasemega, sealhulgas alkoholi tarbimisega (Windle, 1994). Selle jaoks, et säilitada sõprussuhteid või reputatsiooni sõbra silmis osalevad probleemsed noorukid rohkem ebaseaduslikes ja ohtlikes tegevustes. Lojaalsus on hea vahend demonstreerimaks sõprussuhteid ja osalemaks riskantsetes tegevustes, mis omakorda tugevdab probleemsete noorukite sõprust (Warr, 2011). Kuritegelikult käituvatel noorukitel on vähem lähedasi/parimaid sõpru. See on seletatav asjaoluga, et kuritegelikult käituvad noorukid veedavad aega suuremates antisotsiaalsetes gruppides, mistõttu on neil vähem võimalusi lähedasemate ja intiimsemate suhete loomiseks (Claes & Simard, 1992).

Hüpotees 2: Probleemsed õpilased hindavad prima sõbra puhul sarnaseid huvisid kõrgemalt kui mitteprobleemsed õpilased.

Uurimistulemustest selgus, et probleemsed õpilased hindasid prima sõbra puhul sarnaseid huvisid kõrgemalt kui mitteprobleemsed õpilased, seega püstitatud hüpotees leidis kinnitust. Õpilased valivad sõpru ühiste omaduste põhjal või selle alusel, mida sõprussuhe pakub (Kiesner, Poulin, & Nicotra, 2003). Noorukid veedavad rohkem aega oma sõpradega ja nad on mõjutatud nende sõpradest, kuna nad saavad oma sõpru "valida" ja teha seda ühiste huvide ja meeldimise alusel (Haynie & Mchugh, 2003). Sõprade valimine põhineb ühistel huvidel (Selman, 1975). Hall'i & Hall'i (2012) uurimus viitab sellele, et sarnasused ja abistamine on oodatavas sõprussuhetes tähtsad aspektid. Samuti tuuakse välja, et nautimine ja sarnasused on sõprussuhte unikaalsed mõõtmed. Noorukite sõpruse tähendus keskendub peamiselt sõpruskonnale, sealhulgas võimalusele veeta eakaaslastega aega erinevates olukordades, olla eakaaslastega, kellega on sarnased huvid ja tegevused ning kes on pikaajaliselt kättesaadavad (Matheson, Olsen & Weisner, 2007). Zook'i & Repinski (2002) uurimuses teatas 87% noorukitest prima sõbra valikul positiivsete isiksuseomaduste eelistamist, mis kajastavad potentsiaalsete sõprade prosotsiaalset käitumist ja sotsiaalsust. Potentsiaalse sõbra puhul eelistati ka intiimsuse ja sarnasusega seotud omadusi, mida mainisid vastavalt 43% ja 34% noorukitest. Samas Gavin'i ja Furman'i (1996) poolt läbi viidud uurimus annab vastupidiseid tulemusi, kus selgus, et harmooniliste sõprussuhete tekkimisel puudus seos ühiste huvide ja

tegevustega. Dopplinger'i (2014) uurimusest selgus samuti, et õpilased ei vali oma sõpru tegelikult sarnasuse kriteeriumite järgi. Tõenäoliselt avaldab suhtekvaliteedile selget positiivset mõju aktiivse sõprade valiku mõõde, ühised huvid ja täiskasvanute kaasamine. Noorukite omavahelised vestlused kuritegevusest ja kuritegelik käitumine mõjutavad reaalse kuritegeliku käitumise sagedust ja intensiivsust noorukieas (Poulin & Dishion, 1999). Taylor'i (1990) uurimusest selgus, ATH-ga noorukitel on raskem luua sõprussuhteid võrreldes tavanoorukitega, kuna puuduvad ühised huvid ja koolivälised tegevused. Lisaks on ATH-ga lastel ka vähem oskusi loomaks sõprussuhteid ja ootused sõprussuhetele on erinevad. Et saada põhjalikum ülevaade, tuleks lähemalt uurida, miks ja millistel põhjustel probleemsed õpilased väärtustavad parima sõbra puhul sarnaseid huvisid kõrgemalt kui mitteprobleemsed õpilased.

Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnang tegeliku parima sõbra kohta kategooriate ja alakategooriate sageduste võrdluses langes enamasti kokku. Kaheteistkümnest alakategooriast esines sageduste erinevus ainult ühes: sarnased huvid ja mõtted, kusjuures probleemse käitumisega õpilased hindavad seda kõrgemalt.

Võrreldes ideaalse parima sõbra omadusi probleemset ja mitteprobleemset käituvate õpilaste arvamuste vahel tuli esile teatavaid erinevusi. Nimelt, mitteprobleemsed õpilased kirjeldasid oma ideaalset parimat sõpra sagedamini endaga sarnasena seoses tegevuste, huvide ja mõtetega võrreldes probleemsete õpilaste ideaalse parima sõbra kirjeldustega. Probleemse käitumisega õpilased kirjeldasid oma ideaalset parimat sõpra sagedamini abistavana seoses sõbralikkuse ja heatahtlikkusega võrreldes mitteprobleemsete õpilaste ideaalse parima sõbra kirjeldustega.

Hüpotees 3: Probleemsed ja mitteprobleemsed õpilased hindavad ideaalse parima sõbra omadusi sama kõrgelt kui omadusi tegeliku parima sõbra puhul.

Hüpotees leidis kinnitust. Probleemsed ja mitteprobleemsed õpilased hindasid ideaalse ja tegeliku parima sõbra omadusi sama kõrgelt. Probleemsetel õpilastel langesid hinnangud ideaalsele ja tegelikule primale sõbrale üldjoontes kokku – mõlema puhul tähtsustati eelkõige abistamist ja intiimust ning positiivseid isiksuseomadusi. Ka mitteprobleemsete õpilaste hinnangud ideaalsele ja tegelikule primale sõbrale langesid üldjoontes kokku – mõlema puhul tähtsustati niisamuti eelkõige abistamist ja intiimust ning positiivseid isiksuseomadusi. Ootused sõprusele on seotud sellega, kuidas lapsed oma sõprussuhetes käituvad ja nende sõprade arvuga. Lapsed, kes hindavad ootusi sõpradele kõrgemalt, on

üldiselt paremini kohanenud nii sõprussuhetes kui ka seoses sotsiaal-emotsionaalse kohanemisega. Oluline on see, et seda seost vahendab see, kui palju sõprussuhetesse panustatakse. Mida kõrgemad on laste ootused sõprusele, seda rohkem nad panustavad sõprussuhetesse, seda parem on nende kohanemine sõprussuhetega ja seda vähem kipuvad need lapsed kogema üksindust ja hirmu negatiivse sõprussuhte ees (MacEvoy et al., 2016). Nii individuaalsed omadused kui ka individuaalsete omaduste kokkulangevus on suhete harmoonia olulised komponendid. Sõbrad kohtlevad üksteist võrdsetena. Sotsiaalsed oskused ei ole lineaarselt seotud; selle asemel võib olla suhteliselt harmooniliste sõprussuhete jaoks oluline vaid minimaalne sotsiaalne kompetentsus (Gavin & Furman, 1996). MacEvoy jt (2016) leidsid, et kõrgemad ootused sõprusele on seotud sellega, et lastel on rohkem sõpru, nad on oma sõprussuhetega rahulolevamad ning tunnevad end vähem üksikuna, kardavad vähem negatiivset hinnangut.

Hüpotees 4: Probleemsed õpilased hindavad ideaalse prima sõbra puhul usaldust sama kõrgelt kui mitteprobleemsed õpilased.

Antud hüpotees ei leidnud kinnitust. Nimelt hinnati ideaalse prima sõbra puhul usaldust prima sõbraga sõprussuhetes probleemsete õpilaste seas kõrgemalt võrreldes mitteprobleemsete õpilastega. Suurem vastastikune eneseavamine sõprussuhetes oli seotud suurema sõprussuhte stabiilsusega aja jooksul, kuna inimesed avaldavad saladusi suurema tõenäosusega parimatele sõpradele, sest nad tunnevad end mugavalt ja usaldavad parimat sõpra (Bowker, 2004). Vanuses 15–20 eluaastat oli usaldus parimate sõprade seas kõige soovitud omadus (44% vastajatest) (Roberts-Griffin, 2011). Parim sõber on see, keda usaldatakse, kellega jagatakse intiimseid mõtteid, kellele pakutakse abi ja tuge, kes on lojaalne ning kellega on sarnasused ühistes tegevustes ja huvides (Akers, 1996). Policarpo (2015) uurimusest selgus, et 18 – 24.aastaste noorte arvates on parim sõber keegi, kes on alati kohal, kes pakub tingimusteta tuge ja kellele saab oma elu usaldada. Kehvade sotsiaalsete oskustega noorukite puhul sõprade puudumine jätab nad ilma emotsionaalse toeta, mis on kriitiline perekonnast eemaldumiseks ja isikliku identiteedi arendamiseks. Neil on lähisuhete moodustamine raske ja nad jäävad ilma kogemustest, mis arendavad täiskasvanueas vajalikke oskusi, et luua intiimsed suhted, mis põhinevad vastastikusel usaldusel ja aktsepteerimisel (Whitmire, 2000). Ükski suhe ei saa püsima jääda, kui puudub usaldus. Sõprus saab kasvada ainult tänu usaldusele (Rafique & Warris, 2009). Lapsed, kellel pole parimat sõpra või kes ei ole rahul oma prima sõbraga, omavad probleeme suhtlemise kvaliteedis sõbraga (Grljušić & Kolak, 2018).

Antud uurimuses kajastus, et sõprussuhe sai kõige sagedamini alguse lapseas või kooliaastate alguses ja seda nii probleemsete kui ka mitteprobleemsete õpilaste puhul. Samuti tekkis sõprussuhe parima sõbraga nii probleemsetel kui mitteprobleemsetel õpilastel kõige harvemini lähinädalatel või lähikuudel. Erinevalt mitteprobleemsetelt käituvatest noorukitest loovad probleemsed noorukid sõprussuhteid sagedamini väljaspool kooli teiste probleemsete noorukitega. Põhjuseks on sarnased probleemid koolis, mis soodustavad suuremat lävimist väljaspool kooli: hiline mine, põhjuse ta puudumine, läbikukkumine ja vastuhakkamine õpetajatele (Claes & Simard, 1992). Antud uurimuses tuli välja, et sõprussuhe parima sõbraga on kõige pikemalt kestnud 14. aastat. Mendelson'i ja Aboud'i (2014) leidsid oma uurimuses, et sõprussuhe parimate sõpradega kestis 2 kuust kuni 19 aastani, kusjuures pikaajalisemad sõprussuhted olid sõprade silmis rohkem positiivsemad ja suuremat rahuldust pakkuvad kui hiljaaegu moodustunud sõprussuhted.

Probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste sõprussuhte moodustamise asjaolud olid antud uurimuse tulemustele toetudes sarnased. Antud töös tuli välja, et nii probleemse käitumisega õpilaste kui ka mitteprobleemsetelt käituvate õpilaste sõprussuhe sai kõige sagedamini alguse klassikaaslaste kaudu suheldes (näiteks pinginaabritena). Harvemini sai mõlemal juhul sõprussuhe alguse interneti vahendusel. Seda toetab Buote'i, Wood'i & Pratt'i (2009) uurimus, kus selgus, et tänapäeval suhtlevad noorukid nii sotsiaalmeedias kui ka vahetult silmast silma. Enamus sõprussuhteid luuakse ja säilitatakse mitte interneti kaudu. Noored veedavad rohkem aega suheldes silmast silma.

Antud uurimusest selgus, et probleemsed ja mitteprobleemsed õpilased väärtustavad ideaalse ja tegeliku parima sõbra omadusi sama kõrgelt. Ideaalse parima sõbra ja tegeliku parima sõbra kirjelduste võrdlusest selgus, et olulised erinevused puudusid kõigi kirjelduste kategooriate lõikes. Samas tasub tähelepanu pöörata asjaolule, et küsimustikule vastajate seas puudus parim sõber 49 õpilasel (26% vastajatest). Mitteprobleemsetelt käituvatel õpilastel puudus parim sõber ¼ vastajatest, probleemsetelt käituvatest noorukitest ei omanud vastajate hulgast sõpra aga pooled. See võib tähendada, et probleemsetel õpilastel on raskusi leida parimat sõpra. Sõprussuhete olemasolu ja säilitamise olulisus viitab sellele, et ilma sõbrata olemine on kahjulik lapse psühholoogilisele heaolule ja kohanemisvõimele (Rubin et al., 2008).

Antud uurimus kajastab probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnanguid parima sõbra kohta, samas jätab arvestamata parima sõbra valimise kriteeriumid. Zook'i ja Repinski

(2002) uurimusest selgus, et omadused, mida noorukid võimalike sõprade puhul väldivad on: 50% noorukitest mainis spontaanselt agressiivset käitumist, 40% mainis uimastite kasutamist ja 38% mainis kuritegelikku käitumist.

4.2 Töö väärtus ja piirangud

Töö praktiline väärtus seisneb parima sõbra väärtustamise vajalikkuses. Antud töö annab mõtteid edaspidiseks, kuidas kirjeldada sõprussuhte olemust seoses parima sõbraga ja probleemsete õpilaste hinnangud parima sõbra kohta.

Töö piiranguks võib pidada väikest valimit. Tulevikus tasuks suurendada valimit, et saada adekvaatsemaid tulemusi. Sealjuures võiks kaaluda ka parimat sõpra omavate probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste intervjuerimist, et kirjeldada sõprussuhte kvaliteeti. Piiranguna võib välja tuua ka sooliste erinevuste mittekajastamise, erinevaid tulemusi annaks probleemset ja mitteprobleemset käituvate poiste ja tüdrukute arvamuste uurimine. Huvitavaks uurimisteenaks võiks olla ka, kui uurida kas parimad sõprussuhted/parim sõber sõprussuhetes on moodustunud sama -või vastassooliste noorukite vahel. Kas ja kuidas toimub integratsioon ja sõpruse loomine nende vahel (Rubin et al., 2008).

5. Kokkuvõte

Töö eesmärgiks oli võrrelda probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnanguid prima sõbra kohta lähtudes neljast aspektist: sõpruse olemus, ideaalse ja tegeliku prima sõbra omadused, prima sõbraga kohtumise aeg, prima sõbraga kohtumise asjaolud.

Uurides sõpruse olemust selgus, et probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangutes ilmnemine erinevused kahel alaskaalal: käitumuslik kiindumus ja loomumomane ühendus. Nimelt tuli välja, et mitteprobleemsete õpilased hindasid sõprussuhtes ustavust, seotust ja truudust kõrgemalt võrreldes probleemsete õpilastega. Lisaks oli mitteprobleemsete käituvate õpilaste jaoks tähtsamal kohal ka teineteisele meeldimine sõprussuhtes prima sõbraga, samas kui probleemsete käituvate õpilased seda omadust nii kõrgelt ei hinnanud. Probleemsete ja mitteprobleemsete käituvate õpilased tähtsustasid nii ideaalse kui tegeliku prima sõbra puhul sarnaseid omadusi sama kõrgelt, eelkõige abistamist ja intiimsust ning positiivseid isiksuseomadusi. Samas, mitteprobleemsete käituvate õpilased hindasid ideaalse prima sõbra puhul omavahelist sarnasust seoses tegevuste, huvide ja mõtetega tähtsamaks kui probleemsete käituvate õpilased. Probleemsete õpilased pidasid tegelikku parimat sõpra sagedamini endaga sarnaseks seoses huvide ja mõtetega võrreldes mitteprobleemsete käituvate õpilastega. Antud töös ei ilmnenu probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste hinnangutes erinevusi sõprussuhte kestvuse ja sõprussuhte loomise põhjustes parimate sõprade vahel.

Oma kognitiivsete võimete suurenemisega saavad noorukid paremini jagada mõtteid ja tundeid sõpradega, samuti omandavad nad küpsemad arusaamad vastastikkuse ja võrdsuse kohta sõprussuhtes (Berndt, 1982). Sõprus on oluline ja positiivne tegur laste ja noorukite elus (Rubin et al., 2008). Positiivsed tunded prima sõbra vastu ja rahulolu sõpruse üle on sarnased sellega, mil määral tajutakse, et sõber täidab sõprussuhtes oma rolli (Mendelson & Aboud, 2014). Huumorit, ausust, lahkust ja õiglust hinnati sõbras kõige soovitumaks ja olulisemaks võrreldes ühiste huvide ja sotsiaalsete oskustega. Neid omadusi peeti tähtsamaks võrreldes sellega, et sõbrad oleksid sportlikud, populaarsed, atraktiivsed või saaksid häid hindeid. See rõhutab selgelt iseloomu tugevate külgede olulisust sõprade valimisel ja vihjab hea iseloomu olulisusele sõprussuhtes (Wagner, 2019). Lapsed, noorukid ja täiskasvanud loodavad, et parimad sõbrad on üksteisele kaaslaseks, üksteist abistavad ja pakuvad üksteisele emotsionaalset tuge. Neid sõpruse ootusi ei saa vaadelda mitte ainult kui sõprade tüüpilise käitumise kirjeldamisena, vaid ka kui kohustuste määratlemisena, mis sõpradel üksteise ees on (Berndt, 1996).

Tänu sõnad

Täna väga osalenud koole vastutulelikkuse ning võimaluse eest antud uuringut läbi viia ning vastajaid osalemise eest.

Täna oma töökaaslasi, kes olid nõu ja jõuga abiks sel keerulisel teekonnal.

Täna oma suurepärase perekonda, sealhulgas oma kahte väikest last, kelle naerusuud ja säravad silmad inspireerisid ja motiveerisid ka kõige raskematel hetkedel.

Täna südamest oma suurepärase juhendajat Kristi Kõivu tee näitamise, hoolimise, heade nõuannete ja suure toetuse eest!

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

/allkirjastatud digitaalselt/

Kuupäev 08.01.2020

Kasutatud kirjandus

- Adams, R. G., Blieszner, R., & De Vries, B. (2000). Definitions of friendship in the third age: age, gender, and study location effects. *Journal of Aging Studies, 14*(1), 117-133.
- Akers, J. F. (1996). *Adolescent friendship pairs: similarities in identity status development, behaviors, attitudes, and intentions*. Doktoritöö. Utah State University.
- Arndorfe, C. E., Stormshak, E. A. (2008). Same-sex versus ther-sex best friendship in early adolescence: longitudinal predictors of antisocial behavior throughout adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 37*, 1059-1070.
- Berndt, T. J. (1982). The features and effects of friendship in early adolescence. *Child Development, 53*, 1447-1460.
- Berndt, T. J. (1996). *The morality of friendship versus the morality of individual autonomy*. Report of the biennial meeting of the international society for the study of behavioural development. Canada.
- Berndt, T. J. (1999). Friendship in adolescence. In M. Woodhead, D. Faulkner ja K. Littleton. *Making sense of social development* (pp. 51-71). London and New York: Routledge.
- Berndt, T. J. (2002). Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science, 11*, 7-10.
- Berndt, T. J., Keefe, K. (1995). Friends' influence on adolescents' adjustment to school. *Child Development, 66*, 1312-1329.
- Bowker, A. (2004). Predicting friendship stability during early adolescence. *Journal of Early Adolescence, 24*, 85-112.
- Brent, L. J. N., Chang, S. W. C., Gariépy, J - F., Platt, M. L. (2014). The neuroethology of friendship. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1316*, 1-17.
- Bukowski, W. M., Buhrmester, D., & Underwood, M. K. (2011). Peer relations as a developmental context. In M. K. Underwood & L. H. Rosen (Eds.), *Social development: Relationships in infancy, childhood, and adolescence* (pp. 153-179). Guilford Press.

- Buote, V. M., Wood, E., & Pratt, M. (2009). Exploring similarities and differences between online and offline friendships: The role of attachment style. *Computers in Human Behavior*, 25, 560-567.
- Claes, M., & Simard, R. (1992). Friendship characteristics of delinquent adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*, 3, 287-301.
- Demir, M., Ösen, A., Dogan, A., Bilyk, N., A. & Tyrell, F., A. (2011). I matter to my friend, therefore I am happy: friendship, mattering, and happiness. *Journal of Happiness Studies*, 12(6), 983-1005.
- Demir, M., Şimşek, Ö. F. (2012). I am so happy cause my best friend makes me feel unique: friendship, personal sense of uniqueness and happiness. *Journal of Happiness Studies*, 14(4), 1201-1224.
- Dopplinger, U. (2014). How schoolchildren choose their friends, how teachers think about these relationships and what influence they have. *Universal Journal of Educational Research*, 2(6), 480-486.
- Dunbar, R., I., M. (2018). The anatomy of friendship. *Trends in Cognitive Sciences*, 22(1), 32-51.
- Epstein, J. L. (1983). *Choice of friends over the life span: Developmental and environmental influences*. Center for Social Organization of Schools. Külastatud aadressil <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED239149.pdf>
- Fite, P., Preddy, T., Vitulano, M., Elkins, S., Grassetti, S., Wimsatt, A. (2012). Perceived best friend delinquency moderates the link between contextual risk factors and juvenile delinquency. *Journal of Community Psychology*. 40(6), 747-761.
- Furman, W., & Bierman, K. (1984). Children's conceptions of friendships: A multimethod study of developmental change. *Developmental Psychology*, 20, 925-931.
- Gavin, L., A. & Furman, W. (1996). Adolescent girls' relationships with mothers and best friends. *Child Development*, 67(2), 375-386.
- Glaser, B., Shelton, K. H., van der Bree, M. B. M. (2010). The moderating role of close friends in the relationship between conduct problems and adolescent substance use. *The Journal of Adolescent Health*, 47, 35-42.

- González, Y. S., & Schneider, B. H. (2004). Friendship expectations of early adolescents in Cuba and Canada. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(4), 436-445.
- Grljušić, A., K. & Kolak, A. (2018). Peer relations in inclusive classes. *Research in Pedagogy*, 8(1), 17-35.
- Hall, J. A., Hall, B. (2012). Friendship standards: The dimensions of ideal expectations. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29, 884-907.
- Hartup, W.W. & Stevens, N. L. (1997). Friendship and adaptation in the life course. *Psychological Bulletin*, 121, 355-370.
- Hartup, W.W. & Stevens, N. L. (1999). Friendships and adaptation across the life span. *Current Directions in Psychological Science*, 8, 76-79.
- Haynie, D., L., Mchugh, S. (2003). Sibling deviance: in the shadows of mutual and unique friendship effects. *Criminology*, 41(2), 355-391.
- Healy, M. (2015). *Should children have best friends*. Annual Conference. New College, Oxford. Külastatud aadressil <https://www.philosophy-of-education.org/dotAsset/4623a866-45fb-43fc-be30-74d8a9f1e678.pdf>
- Hiatt, C., Laursen, B., Stattin, H., Kerr, M. (2017). Best friend influence over adolescent problem behaviors: socialized by the satisfied. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 46(5), 695-708.
- Hinde, R. A. (1976). Interactions, relationships and social structure. *Man*, 11, 1-17.
- Hoza, B. (2007). Peer functioning in children with ADHD. *Ambulatory Pediatrics*, 7, 101-106.
- Kapi, A., Veltsista, A., Kavadias, G., Lekea, V., Bakoula, C. (2007). Social determinants of self-reported emotional and behavioural problems in Greek adolescents. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, 42, 594-598.
- Kastepõld-Tõrs, K., Aus, K., Männamaa, M., Kolsar, A., Laanes, E., & Montonen, R. (2006). *SDQ Translation into Estonian (UK)*. Kättesaadav: <http://www.sdqinfo.org/py/sdqinfo/b3.py?language=Estonian>

- Kiesner, J., Poulin, F., & Nicotra, E. (2003). Peer relations across contexts: Individual-network homophily and network inclusion in and after school. *Child Development*, 74(5), 1328-1343.
- La Greca, A. M., Harrison, H. M. (2005). Adolescent peer relations, friendships, and romantic relationships: do they predict social anxiety and depression? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 49-61.
- Laursen, B., Hartup, W. W., Koplas, A. L. (1996). Towards understanding peer conflict. *Merrill-Palmer Quarterly*, 42, 76-102.
- MacEvoy, J. P., Asher, S. R. (2012). When friends disappoint: boys' and girls' responses to transgressions of friendship expectations. *Child Development*, 83(1), 104-119.
- MacEvoy, J. P., Papadakis, A. A., Fedigan, S. K., Ash, S. E. (2016). Friendship expectations and children's friendship-related behavior and adjustment. *Merrill-Palmer Quarterly*, 62(1), 74-104.
- Magai, D. N., Malik, J. A., Koot, H. M. (2018). Emotional and behavioral problems in children and adolescents in central Kenya. *Child Psychiatry & Human Development*, 49, 659-671.
- Matheson, C., Olsen, R. J., Weisner, T. (2007). A good friend is hard to find: friendship among adolescents with disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 112, 319-329.
- Mendelson, M. J., & Aboud, F. E. (2012). *Measuring friendship quality in late adolescents and young adults: McGill Friendship Questionnaires*. Publitseerimata töö. McGill University.
- Mikami, Y. A. (2010). The importance of friendship for youth with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 13(2), 181-198.
- Niebrzydowski, L. (1995). *Friendship among adolescents*. Conference paper presented in the biennial meeting of the society for research in Child Development. Indianapolis. March 30-April 2, 1995. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED381282.pdf>
- Näks, K. (2012). *II ja III kooliastme õpilaste hinnangud sõprade kohta Valga maakonna koolide näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

- Obiunu, J., J. (2015). Relationship between parents and peer influences on qualities of adolescent friendship. *Journal of Education and Practice*, 6, 128-133.
- Parker, J., G., Asher, S., R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29, 611–621.
- Policarpo, V. (2015). What is a friend? An exploratory typology of the meanings of friendship. *Social Sciences*, 4, 171-191.
- Poulin, F., & Dishion, T. J. (1999). The peer influence paradox: friendship quality and deviancy training within male adolescent friendships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45, 42-61.
- Poulin, F., Chan, A. (2010). Friendship stability and change in childhood and adolescence. *Developmental Review*, 30, 257-272.
- Rafique, R., Warris, A. (2009). Trust in friendship: A comparative analysis of male and female university students. *Bulletin of Education and Research*, 31, 75-84.
- Reid, J. B., Patterson, G. R., & Snyder, J. (2002). *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention*. Washington, DC: American Psychology Association.
- Roberts-Griffin, C. P. (2011). What is a good friend: A qualitative analysis of desired friendship qualities. *Penn McNair Research Journal*, 3, 1-14.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., Parker, J. G., Bowker, J. C. (2008). Peer interactions, relationships, and groups. In W. Damon & R. Lerner (Eds.), *Child and Adolescent Development: An Advanced Course* (pp.141-180). New York: Wiley.
- Rubin, K. H., Fredstrom, B., & Bowker, J. C. (2008). Future directions in friendship in childhood and early adolescence. *Social Development*, 17(4), 1085-1096.
- Saramaki, J., Leicht, E. A., Lopez, E., Roberts, S. G. B., Reed-Tsochas, F., & Dunbar, R. I. M. (2014). Persistence of social signatures in human communication. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, 942–947.
- SDQ (2012). *What is the SDQ?* Külastatud aadressil <http://www.sdqinfo.com/a0.html>
- SDQ Scoring (2016). *Scoring the SDQ*. Külastatud aadressil <http://sdqinfo.org/py/sdqinfo/c0.py>

Schwartz, D., Pettit, G. S., Dodge, K. A., Bates, J. E. (2000). Friendship as a moderating factor in the pathway between early harsh home environment and later victimization in the peer group. *Developmental Psychology*, 36, 646-662.

Selman, R. L. (1975). *Interpersonal thought in childhood, preadolescence, and adolescence; a structural analysis of developing conceptions of peer relationships*. Report of the annual meeting of the American Psychological Association. Chicago: Illinois.

Seyfarth, R. M., Cheney, D. L. (2012). The evolutionary origins of friendship. *The Annual Review of Psychology*, 63, 153-177.

Soucisse, M. M., Maisonneuve, M.- F., Normand, S. (2015). Friendship problems in children with ADHD. What do we know and what can we do? *Perspectives on Language and Literacy*, 27-32.

Taylor, L. A. (1990). *Friendship potential, knowledge, skills, and expectations of Attention Deficit-Hyperactivity Disorder and normal children*. Lõputöö. University of Richmond.

Valtin, R. & Watson, A. (2001). *Honesty versus loyalty: what children think about dealing with their friend's wrongdoing*. Külastatud aadressil <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED455546.pdf>

Wagner, L. (2019). Good character is what we look for in a friend: character strengths are positively related to peer acceptance and friendship quality in early adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 39, 864-903.

Warr, M. (2011). The social side of delinquent behavior. In D. M. Bishop, & B. C. Feld (Eds.), *The Oxford Handbook of Juvenile Crime and Juvenile Justice*, (pp.226-246), Oxford: Oxford University Press.

Windle, M. (1994). A study of friendship characteristics and problem behaviors among middle adolescents. *Child Development*, 65(6), 1764-1777.

Whitmire, K, A. (2000). Adolescence as a developmental phase: A tutorial. *Topics in Language Disorders*, 2, 1-14.

Wojslawowicz Bowker, J., Rubin, K., Burgess, K., Booth-LaForce, C., & Rose-Krasnor, L. (2006). Behavioral characteristics associated with stable and fluid best friendship patterns in middle childhood. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52(4), 671-693.

Zook, J. M., Repinski, D. J. (2002). *Grade and gender differences in adolescents' friendship selection criteria*. Paper presented at the biennial meeting of the society for research on adolescence. New Orleans.

Lisad

Lisa 1. Teade lapsevanematele

Hea lapsevanem!

Olen Tartu Ülikooli haridusinstituudi magistrant ja käsitlen oma lõputöös laste sõprussuhteid erinevasse gruppi kuuluvatel õpilastel. Plaanin selle tarbeks küsimustikku läbi viia III kooliastme õpilaste seas..... (kuupäev)

Palun andke teada klassijuhatajale e-posti teel hiljemalt (kuupäevaks), kui Te ei luba oma lapsel sellele küsimustikule vastata.

Lugupidamisega ning tänan Teid,

Kadri Birk

Tartu Ülikooli magistrant

Lisa 2. Küsimustik

Hea õpilane!

Palun Sul vastata sellele küsimustikule, mille eesmärgiks on uurida, mida Sinu vanused õpilased arvavad enda kohta ning peavad oluliseks sõprade ja parima sõbra juures.

Sinu nime ei küsita ja Sinu vastuseid ei näe keegi peale minu ja neid ei seostata kusagil Sinu isikuga. Palun püüa vastata ausalt, sest õigeid ega valesid vastuseid pole.

Täna Sind!

Kadri Birk

Tartu Ülikooli magistrant,
haridusteaduskond

Milline peaks olema parim sõber?

Kirjuta palun oma arvamus! Kirjuta palun kolm lauset!

Parim sõber peaks olema.....

Vali järgmistele küsimustele vastates igas reas enda jaoks sobivaim vastusevariant ja tee sellele ring ümber.

Parima sõbra all palun mõtle oma parima sõbra peale.

	Ei ole üldse tähtis	Ei ole eriti tähtis	Ei oska öelda	On üsna tähtis	On väga tähtis
Kui tähtis on, et parimad sõbrad teeksid koos igasuguseid asju?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele sellisena nagu nad on?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad aitaksid teineteist?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid truud teineteisele ja seisaksid üksteise eest?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteise suhtes hoolivad ja arvestavad?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad mängiksid teineteisega?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad jagaksid üksteisega oma mõtteid ja tundeid?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad mõistaksid, mida teine tunneb teatud asjade puhul?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteisele ustavad ja jääksid sõpradeks, isegi kui on olnud lahkarvamusi?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad usaldaksid teineteist?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad väärtustaksid samu asju?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad jagaksid teineteisega oma saladusi?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad saaksid loota teineteisele?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad imetleksid ja austaksid üksteist ning arvaksid, et teine inimene on tore?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimatel sõpradel oleksid sarnased huvid?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad veedaksid koos aega?	1	2	3	4	5
Kui tähtis on, et parimad sõbrad jagaksid omavahel asju?	1	2	3	4	5

Kas Sul on parim sõber? Jah/ Ei

Mis iseloomustab sinu parimat sõpra? Kirjuta palun oma arvamus! Kirjuta palun kolm lauset!

Parim sõber on
.....
.....

Kas Sul on parim sõber? Jah/ Ei

Kuna ja kuidas sa parima sõbraga kokku said? Kirjuta palun oma arvamus! Kirjuta palun kolm lauset!

Parima sõbraga saime kokku (kuna?).....
.....
Parima sõbraga saime kokku (kuidas?).....
.....

Kuidas sa ennast koolis tunnend?

Loe iga väidet tähelepanelikult ja kirjuta, kuivõrd õigeks ja sinu kohta kehtivaks esitatud väidet pead.

	Kindlasti vale	Osaliselt vale	Osaliselt õige	Kindlasti õige
1. Mulle meeldib koolis käia.	1	2	3	4
2. Mul on klassis palju sõpru.	1	2	3	4
3. Ma õpin kiiresti.	1	2	3	4
4. Mind ei huvita koolis käimine.	1	2	3	4
5. Ma saan klassikaaslastega väga hästi läbi.	1	2	3	4
6. Ma oskan lahendada väga raskeid ülesandeid.	1	2	3	4
7. Mulle meeldib koolis olla.	1	2	3	4
8. Ma tunnen ennast klassis üksikuna.	1	2	3	4
9. Ma olen hea õpilane.	1	2	3	4
10. Koolis on lõbus.	1	2	3	4
11. Mul on klassikaaslastega väga head suhted.	1	2	3	4
12. Paljud asjad koolis on mulle liiga rasked.	1	2	3	4

Aitäh Sulle vastamise eest!

Sugu: Mees Naine
Vanus: aastat
Klass:
Kuupäev.....

Lisa 3. Parima sõbra ootuste küsimustiku probleemsete ja mitteprobleemsete õpilaste keskmiste ja hinnanguskaalade tulemuste võrdlus küsimuste kaupa.

Küsimus	Mitte- probleemsed <i>M</i>	Probleem- sed <i>M</i>	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Kui tähtis on, et parimad sõbrad teeksid koos igasuguseid asju?	3,72	3,63	0,53	0,298
Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele?	4,40	4,10	1,89	0,031
Kui tähtis on, et parimad sõbrad meeldiksid teineteisele sellisena nagu	4,59	4,53	0,47	0,319
Kui tähtis on, et parimad sõbrad aitaksid teineteist?	4,55	4,49	1,13	0,131
Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid truud teineteisele ja seisaksid	4,65	4,41	1,87	0,049
Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteise suhtes hoolivad ja	4,51	4,59	0,16	0,437
Kui tähtis on, et parimad sõbrad mängiksid teineteisega?	3,39	3,41	0,12	0,451
Kui tähtis on, et parimad sõbrad jagaksid üksteisega oma mõtteid ja	4,00	3,88	0,84	0,201
Kui tähtis on, et parimad sõbrad mõistaksid, mida teine tunneb teatud	4,18	4,04	0,77	0,221
Kui tähtis on, et parimad sõbrad oleksid teineteisele ustavad ja jääksid	4,43	4,32	1,98	0,049
Kui tähtis on, et parimad sõbrad usaldaksid teineteist?	4,72	4,51	1,86	0,050
Kui tähtis on, et parimad sõbrad väärtustaksid samu asju?	3,20	3,20	0,04	0,483
Kui tähtis on, et parimad sõbrad jagaksid teineteisega oma saladusi?	3,10	3,30	1,05	0,154
Kui tähtis on, et parimad sõbrad saaksid loota teineteisele?	4,05	3,90	0,86	0,194
Kui tähtis on, et parimad sõbrad imetleksid ja austaksid üksteist ning	3,91	3,78	0,77	0,210
Kui tähtis on, et parimatel sõpradel oleksid sarnased huvid?	3,01	2,96	0,25	0,40
Kui tähtis on, et parimad sõbrad veedaksid koos aega?	4,00	4,10	0,65	0,233
Kui tähtis on, et parimad sõbrad jagaksid omavahel asju?	3,33	3,53	1,11	0,135

Lisa 4. Näide mitteprobleemse käitumisega õpilaste avatud vastuste kodeerimisest ja kategoriseerimisest (hinnang ideaalse parima sõbra kohta).

Kategooria	Alakate- gooriad	Maining	Tsitaat
Abistamine	Abistamine, toetus, hoolivus	Abivalmidus Alati olemas Hooltkandev Viisakus Heasüdamlik Toetav Toeks probleemide korral Toetus seoses valikutega elus Toetus seoses otsusetega elus	„Olemas, kui mul teda vaja läheb“ „Toeks probleemide korral“ „Toetama rasketel aegadel“ „Olema viisakas“ „Kuulama muresid ja aitama neid lahendada“ „Aitab alati“ „Ei jäta sind üksi“ „Abivalmis“ „Hoolitseb minu ja teiste eest“ „Heasüdamlik kõigi suhtes“ „Toetama minu valikuid elus isegi kui need ei meeldi talle“ „Aitab igas asjas“ „Aitab muredega“ „Ei tohiks olla vaenulik minu suhtes“ „Heatahtlik minu ja teiste suhtes“
	Sõbra- likkus, heatahtlikku s, lahkus	Sõbralik Heatahtlik Lahke Rahulik	„Olema rahulik“ „Hästi sõbralik kõigiga“ „Jagama oma asju ja olema lahke“ „Ei tohiks iga pisiasja pärast närvi minna“
Sarnasus	Sarnane tegutsemine	Koos aja veetmine Seiklus-himuline	„Peaks tahtma minuga koos aega veeta“ „Ta võiks olla seiklushimuline“ „Sul peaks olema temaga koos hea aega veeta“ „Talle võiks meeldida seiklused“ „Hea videomängudes“ „Meeldivad seiklused“
	Sarnased huvid ja mõtted	Sarnaste huvidega Sarnaste mõtetega	„Tal peaks olema minuga sarnased huvid“ „Ta peaks minu meele mõtlema“ „Tal peaks olema minuga sarnased mõtted eluasjadest“ „Sarnaste mõtetega“ „Sarnaste huvidega“
Positiivsed isiksuse omadused	Otsuse-kindlus	Julge Enesekindel Julgus kõike teha	„Ta võiks olla enesekindel ja oma otsustele kindlaks jääda“ „Ta peab olema julge“ „Julgus kõike teha“
	Huumori-meel, rõõmsameelsus	Lõbus Rõõmsameelne Hea huumoriga Naljakas	„Lõbustama mind“ „Hea naljasoonega“ „Mõnusa huumorimeelega“ „Naljakas ja minu tuju tõstma“ „Rõõmsameelne“ „Tõstab minu tuju“ „Lõbus ja naljakas“ „Hea kaaslane, kellega saab väga palju naerda“

	Ausus	Aus	„Ei vingu iga piasiaja pärast“ „Aus“ „Kõige tähtsam on ausus“ „Aus peab olema“ „Ta peaks olema ilus ja tark“ „Normaalne inimene“ „Huvitav ja selline hea“ „Vahva“ „Kena peaks ka olema“ „Tubli sõber“ „Ilus“ „Tark“ „Kindlasti väga ilus ja natuke tark võiks ka olla“
	Positiivsed omadused	Hea Tore Tubli Ilus Tark Normaalne Huvitav Vahva Kena	
Intiimsus suhetes	Mõistmine, aktsepteerimine, ustavus	Arusaaja Ustav Truu Peaks mind armastama Lohutama rasketel hetkedel Kuulama muresid Lojaalne	„Veedab sinuga õnnepisaraid“ „Peaks olema truu ja ustav“ „Peaks mind armastama“ „Peaks lohutama mind rasketel hetkedel“ „Peaks kuulama muresid ja andma nõu“ „Ei tohiks saladusi välja rääkida“ „Peaks olema lojaalne“ „Lohutab mind alati“ „Ei tohiks taga rääkida“ „Aktsepteerib, milline olen“ „Peaks mulle andestama“ „Ei tohiks solvata“ „Ei hülga sind esimese tüli pärast“ „Usaldusväärne“ „Peaks olema väga usaldusväärne“ „Ma peaksin saama teda usaldada“
	Usaldus	Usaldusväärne	
Sotsiaalne kompetents	Sotsiaalsus, tahe olla sotsiaalne	Seltsiv Austav Peaks tahtma sinu sõber olla Viisakas Peaks saama läbi teiste sõpradega	„Peaks tahtma sinu sõber olla“ „Peaks saama läbi teiste sinu sõpradega“ „Peaks olema seltskondlik“ „Seltsiv teiste inimestega“ „Austav“ „Ei tohi narrida“ „Ei tohi kiusata“ „Ei tohiks minuga koguaeg vaielda“ „Vahest vaja, siis kuri ka“
Positiivne hoiak	Parim sõber on kõige tähtsam	Alati olemas Elupartner	„Minu jaoks alati olemas“ „Minu elupartner“

Lisa 5. Näide mitteprobleemse käitumisega õpilaste avatud vastuste kodeerimisest ja kategoriseerimisest (hinnang reaalse parima sõbra kohta).

Kategooria	Alakate- gooriad	Maining	Tsitaat
Abistamine	Abistamine, toetus, hoolivus	Abivalmidus Lohutav Alati olemas Toeks probleemide korral Aitab muredes Heasüdamlik Toetav Hooliv	„Aitab mind alati“ „Toetab minu ettevõtmisi“ „Hoolib minust“ „Hästi hooliv minu suhtes“ „Abivalmis“ „Toetab mind alati“ „On mulle toeks probleemide korral“ „Hästi heasüdamlik“ „Toetav“ „Väga hooliv“ „Aitab mind“
	Sõbra- likkus, hea- tahlikkus, lahkus	Sõbralik Heatahtlik Lahke Teeb teistele head	„Hästi sõbralik inimene“ „Minu ja teiste suhtes heatahtlik“ „Lahke“ „Teeb teistele head“
Sarnasus	Sarnane tegutsemine	Koos aja veetmine Huvitatud spordist	„Veedame koos aega“ „Käime koos trennis“ „Ta on samamoodi huvitatud spordist“
	Sarnased huvid ja mõtted	Sarnaste huvidega Sarnaste mõtetega	„Sarnaste huvidega“ „Sarnaste mõtetega“ „Sarnase mõttemaailmaga“ „Ta huvitub sarnastest asjadest, millest ka mina“ „Iseloomult minuga sarnane“
Positiivsed isiksuse omadused	Otsuse- kindlus	Julge Enesekindel Kohusetundlik Otsekohene	„Julge poiss on“ „Väga enesekindel“ „Hästi otsekohene inimene“ „Kohusetundlik“ „Täiskasvanulik“
	Huumori- meel, rõõmsa- meelsus	Lõbus Rõõmsameelne Tõstab tuju Naljakas	„Ta tõstab minu tuju“ „Minu parim sõber on naljakas“ „Minu parim sõber on väga rõõmsameelne inimene“ „Lõbus inimene, kes paneb mind naerma“ „Naljakas“ „Lõbus“ „Rõõmsameelne“ „Ta teeb nalja ja tõstab mu tuju“ „Alati kui olen kurb, siis ta paneb mind naerma“
	Positiivsed omadused	Hea Tore	„Vaimukas“ „Ta on hästi ilus ja kena“

		Tubli Ilus Tark Kena Vaimukas Armas Eriline	„Minu parim sõber on väga armas“ „Minu parim sõber on eriline inimene“ „Ta on tubli ja tark ka“ „Ta on väga hea“ „Kena“ „Selline armas inimene“ „Tubli tüdruk“ „Ilus“ „Tark“ „Väga aus inimene“ „Aus“
	Ausus	Aus	
Intiimsus suhetes	Mõistmine, aktsepteeri- mine, ustavus	Talle saab kurta muresid ja rõõme Ustav Mõistab minu probleeme Kuulab minu mõtteid, muresid Lohutab rasketel hetkedel Lojaalne Avaldab mulle oma saladusi	„Lohutab mind, kui mul on raske“ „On väga hea kuulaja“ „Ustav inimene“ „Mõistab minu probleeme“ „Ta kuulab minu mõtteid“ „Saan talle kurta muresid ja rõõme“ „Avaldab mulle oma saladusi“ „Kuulab, mis mul öelda on“ „Hoolib minu arvamusest“ „Lojaalne mulle“ „Hästi ustav“ „Ta on minust huvitatud“
	Usaldus	Usaldus- väärne	„Usaldusväärne“ „Tegemist on väga usaldusväärse inimesega“
Sotsiaalne kompetents	Sotsiaalsus, tahe olla sotsiaalne	Seltsiv Austav Peaks tahtma sinu sõber olla Viisakas	„Peaks tahtma minu sõber olla“ „Oskab käituda seltskonnas“ „Ta on väga seltsiv kõigiga“ „Viisakas“ „Ta austab mind“ „Jutukas“ „Hea suhtleja“ „Hea vestluskaaslane“
Positiivne hoiak	Parim sõber on kõige tähtsam	Alati olemas Elupartner On mulle väga kallis Kõige parem inimene minu elus On mulle ülioluline Nagu pereliige	„Ta on alati minu jaoks olemas“ „Ta on minu elupartner nii heas kui halvas“ „Ta on mulle väga kallis inimene“ „Kõige parem inimene minu elus“ „Ta on mulle nagu pereliige“ „Ta on minu jaoks ülioluline inimene“

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Birk,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud tööle

PROBLEEMSETE JA MITTEPROBLEEMSETE ÕPILASTE HINNANGUD PARIMA SÕBRA KOHTA, mille juhendaja on Kristi Kõiv, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kadri Birk

08.01.2020